

Мазмұны

1	Балалар музыка мектептерінің және балалар өнер мектептері музыка бөлімдерінің «Эстрадалық вокал» пәні бойынша білім беру бағдарламасы	3
2	Образовательная программа по предмету «Эстрадный вокал» детских музыкальных школ и музыкальных отделений детских школ искусств	33

**Балалар музыка мектептерінің және балалар өнер мектептері
музыка бөлімдерінің «Эстрадалық вокал» пәні бойынша
білім беру бағдарламасы**

1. Балалар музыка мектептерінің және балалар өнер мектептері музыка бөлімдерінің «Эстрадалық вокал» пәні бойынша білім беру бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) «Эстрадалық вокал» пәні бойынша оқытудың мақсатын, нәтижелерін және мазмұнын, білім беру процесін ұйымдастыруды, оларды іске асыру тәсілдері мен әдістерін, оқыту нәтижелерін бағалау өлшемшарттарын қамтитын білім берудің негізгі сипаттамаларының біртұтас кешенін анықтайды.

2. Осы бағдарламада келесі түсініктер қолданылады:

1) артикуляция – музыкалық аспапта ойнау кезінде немесе вокалдық партияларды айту кезіндегі дыбыстардың жүйелі ретпен орналасқан қатарын орындау тәсілі;

2) әншілік дауыс – ерекше еркін тыныспен, ауызбен жылдам, шусыз тыныс алу және тынысты жайлап шығарумен, сондай-ақ ауанының үлкен көлемін алумен сипатталатын ән айту кезіндегі дауыс;

3) вибрато – ән айту дауысының табиғи ерекшелігі; қосымша көркемдік әсерді жасау мақсатында нақты дыбыстардың жоғарылығы немесе жай тербелмелі күші бойынша өзгеруі;

4) вокалдық өнердегі тірек дыбыс – тембрлік бояуға бай, жақсы шығатын және дөңгелектелген жиынтық дыбыс;

5) диапазон – әуеннің, дыбыстар қатарының, музыкалық аспаптың, ән айту дауысының дыбыстық көлемі;

6) дыбыс диапазоны – адамның есту аппараты арқылы қабылдау диапазон жиілігі;

7) дыбысты шығару – музыкалық аспапта ойнау кезінде немесе ән айту кезінде музыканы шығару, дыбыстарды туғызу;

8) дыбыс шабуылы – қандай да бір музыкалық аспапта ойнау кезіндегі немесе вокалдық партияларды орындау кезіндегі дыбыстарды шығаруға арналған дыбыс шығарудың алғашқы импульсі; әртүрлі дыбыс шығару тәсілдерінің, орындаушылық штрихтардың, артикуляция мен баса айтудың кейбір нюансировкалық сипаттамалары;

9) примарлы үн – көмейдің әлсіреген кезінде пайда болатын дыбыс;

10) тесситура – дыбыстардың музыкалық шығармадағы дауыстың (вокалдың) немесе музыкалық аспаптың диапазонына биіктік қатынасы.

2. Бағдарламаның мақсаты: білім алушының тұлғасын кешенді дамыту, әншілік қызмет дағдыларын қалыптастыру, арнайы вокалдық дағдыларды жетілдіру, әншілік дауыстың негізгі қасиеттерімен дыбыстық аппараттың қызметін үйлестіру және есту дағдыларын дамыту.

3. Бағдарламаның міндеттері

Оқыту:

- 1) тұтас тарихи дамушы көрініс ретінде әншілік өнер туралы түсінікті

қалыптастыру;

2) жалпы және музыкалық мәдениетін кеңейту, қазақстандық және әлемдік эстрадалық және көпшіліктік музыканың ең үздік үлгілеріне танымдық қызығушылықтарын қалыптастыру, сан алуан нақыш, жанр, орындаушылық мектептерінің туындыларын игеру үдерісінде ассоциациялық ойлауларын дамыту, білім алушылардың көркемөнер-эстетикалық талғамын жетілдіру.

Дамыту:

1) сан алуан эстрадалық, бұқаралық музыкаға тән вокалдық техниканы, арнайы тәсілдерді меңгеруді қамтамасыз ететін білім, дағды, шеберліктерін қалыптастыру, музыкалық мүмкіндіктерін дамыту;

2) шығармалардың көркемдік түпкі ойларын ашу мен жүзеге асыру үшін музыкалық-көркемдік құралдар мен вокалдық-техникалық, орындаушылық шеберліктерінің бірлігіне қол жеткізу дағдыларын, іскерліктерін қалыптастыру;

3) вокалдық репертуармен өз бетінше жұмыс жасау дағдыларын қалыптастыру, өз ойын білдіру және өзін-өзі дамытуды жалғастыру сұранысын дамыту;

4) орындаушы ретіндегі болашақ әншілік қызметіне арналған вокалдық-педагогикалық репертуарын байыту;

5) сахналық мәдениетке тәрбиелеу.

Тәрбиелік:

1) алдына қойған мақсатқа жету үшін еңбекқорлық, мақсаттылық және қажырлылық, табандылыққа тәрбиелеу;

2) өзін-өзі ұйымдастыра алу және өзін бақылай алу дағдыларын, зейін қою, есту қабілетін, ойлау қабілетін, жадын жинақтау дағдыларын тәрбиелеу;

3) адамгершілік өмір нормалары мен мінез-құлықтарын игеру;

4) әртүрлі ұлттық дәстүрлер, нақыштар, дәуірлердің музыкалық өнерлері арқылы мәдени төзімділікке тәрбиелеу.

5. Бағдарламаны меңгеру мерзімі – жеті жыл.

6. Бағдарламаны іске асыруға арналған оқыту уақытының көлемі осы бұйырықтың 1-қосымшасында көрсетілген балалар музыка мектебінің үлгілік оқу жоспарына сәйкес анықталады. Оқыту жеке формада іске асырылады.

7. Оқу пәнінің мақсаты тұлғалық, танымдық, коммуникативтік және әлеуметті дамытудың негізгі міндеттері арқылы іске асыралыд. Оқыту мазмұны оқу процесінде қалыптасатын әрекет ету тәсілдерімен,

музыкалық шығармашылықпен араласу формаларымен өзара байланыста іске асырылады.

8. Бағдарламаның ерекшелігі балалардың ән айту бойынша білім, білік және дағдыларды, шығармашылық қызмет тәжірибесін, жеке және ансамбльде орындау тәсілдерін меңгеруіне жалпы дамытушылық бағыты болып табылады.

9. Пән дәстүрлі оқытуға, әр білім алушыға жеке-сараланған тәсілмен келуге, көркемдік-бейнелі ойлауды дамытуға, балалардың рухани және мәдени құндылықтарды меңгеруіне, музыка өнері саласындағы дарынды балаларды анықтауға бағдарланған.

10. Педагог оқу міндеттерін белгілеудегі икемділік, әр баланы оқыту стратегиясын қалыптастыру мүмкіндіктері есебінен әр білім алушыға жеке тәсілмен келуді іске асыруға жағдай жасайды.

11. Бағдарламаның мақсатына қол жеткізу қағидаттары:

- 1) балалардың табиғи қабілеттерін дамытудағы біртіндеушілік;
- 2) музыкалық сөздік қорын және техникалық тәсілдерді меңгерудегі қатаң жүйелілік;
- 3) сабақтардың жүйелілігі және ұдайылығы;
- 4) оқу процесінің мақсаттылығы.

12. Бағдарламаның ерекшелігі вокалдық білім негіздерін, вокалдық ән айту техникасын меңгергісі келетін, класскалық, қазақ, орыс әндерін, әлем халықтарының әндерін орындауды үйренгісі келетін балаларды оқытуға арналған.

13. Бағдарлама әншілік қызметті қалыптастыруға, арнайы вокалдық дағдыларды жетілдіруге, әншілік дауыстың негізгі қасиеттерімен бірге дауыс аппаратының қызметін үйлестіруге және есту қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды.

14. Бағдарлама білім алушыны шығармашылық, эстетикалық, рухани-адамгершілікке дамытуға бағытталған және жеке орындаушылық практика тәжірибесін, музыкалық өнерді үйренуі мен меңгерудегі дербестік дағдысын алуына жағдай жасайды.

15. Бағдарлама музыкалық дарындылығы, дайындықтары және жалпы даму деңгейі әртүрлі балаларға есептелген. Педагог оқу міндеттерін белгілеудегі икемділік, әр баланы оқыту стратегиясын қалыптастыру мүмкіндіктері есебінен әр білім алушыға жеке тәсілмен келуді іске асыруға жағдай жасайды. Педагог музыкалық білімді меңгерудегі қолжетімділікке, сатылылыққа және жүйелілікке, балалардың бойында музыкаға деген қызығушылықтарын оятуға ерекше көңіл бөледі.

16. Білім беру бағдарламасы білім алушының:

- 1) білім алушының музыкалық сауаттың қажетті деңгейіне сәйкес вокалдық ән айтуға мүмкіндік беретін білім, білік және дағдыларды меңгеруі;

- 2) білім алушының шығармашылық қызметі тәжірибесін алуы;
- 3) білім алушының әлем халықтарының рухани және мәдени құндылықтарын меңгеруі;
- 4) музыкалық білім алуы және музыкалық мәдениетке араласуы;
- 5) білім алушының бойында музыка өнері саласындағы негізгі кәсіби білім беру бағдарламаларын әрі қарай меңгерулеріне ықпал ететін білім, білік және дағдылар кешенін қалыптастыруға ықпал ететін жеке қасиеттерді қалыптастыруға бағытталған.

17. Психологиялық-педагогикалық қолдау:

- 1) білім алушының даралығына сәйкес оның тұлғалық, зияткерлік және әлеуметтік дамуына, өзін өзі кәсіби анықтауына, зияткерлік-тұлғалық мүмкіндіктерін ескере отырып, шығармашылық қабілеттерін дамытуға жағдай жасауға;
- 2) білім алушының оқуға деген оң уәждемесін қалыптастыруға;
- 3) білім алушының тұлға ретінде дамуына және өзін өзі жетілдіруіне ықпал ететіндей тұлғаға өзін өзі тануда, олардың өзіне шынайы баға беруіне және нақты өмірлік жағдайларда бейімделуінде, қиын жағдайларды жеңуде және эмоциялық тұрақтылыққа қол жеткізуде көмек көрсетуге;
- 4) бағдарламаның мақсаты мен міндеттеріне сәйкес білім алушыға психологиялық көмек көрсетуге және қолдауға бағытталған.

18. Білім алушыға қажетті орындаушылық дағдыларды және біліктерді үйрету мазмұны, сипаты және стилі жағынан түрлі көркемдік шығармалармен жұмыс істеу процесінде іске асырылады, ал музыкалық тәрбие беру халық музыкасын, қазақстандық, орыс және шетел композиторларының шығармашылығын үйретуге негізделеді.

19. Бағдарлама білім алушылардың жас және жеке ерекшеліктерін ескереді, білім алушылардың функционалдық сауаттылықтарын дамытуға, негізгі және пәндік құзыреттеріне (оқу пәні шеңберінде меңгерілген арнайы білім, білік және дағдылар) қол жеткізуге бағытталған.

20. Бағдарламаның әдістемелік негізі:

- 1) тұлғаны қалыптастыруға деген тұтастық тәсіл тұжырымдамасы;
- 2) оқытудағы жас, жеке-қызметтік, жеке-сараланған және мәселелі-зерттеу тәсілдері;
- 3) заманауи педагогиканың жалпы дидактикалық постулаттары, білім беру процесінің белгілеген мазмұны, формалары және тәсілдері;
- 4) оқытудың дамытушылық мәнмәтініндегі білім алушылардың шығармашылық және орындаушылық қабілеттерін дамыту мәселелерін әзірлеу;
- 5) көрнекті педгогтер мен музыка танушылардың теориялық ережелері мен әдістемелік нұсқаулары.

21. Оқу материалының мазмұнын іріктеудің педагогикалық қағидағтары:

1) табиғи сәйкестілік және қолжетімділік қағидаты білім алушының жас ерекшеліктерін ескеріп, білім алушының музыкалық және рухани-адамгершілік дамуына көмектесетін, тыңдауға, үйренуге, орындауға лайық оқу материалын іріктеп алуға мүмкіндік береді;

2) сабақтастық қағидаты білім алушының музыкалық-орындаушылық қызметі және оның мазмұны деңгейінде оқытудың барлық сыныптары арасындағы байланысты білдіреді;

3) оқытуды дараландыру қағидаты ән айтудың орындаушылық дағдыларын практикада меңгерудің негізгі тәсілі болып табылады;

4) шығармашылық қағидаты білім алушының қабілеттерін және бейімділіктерін ашады, жетістік жағдайын құруға, өнермен қуана араласуға ықпал етеді.

22. «Эстрадалық вокал» пәніне жеке оқытудың ерекшелігі оқыту әдістерін, құралдарын, формаларын және репертуар кешенін таңдаудың вариативті болуына жағдай жасайды.

23. Қойылған міндеттерді орындау үшін қолданылатын оқыту әдістері:

1) ауызша – әңгімелесу, айтып беру, түсіндіру, пікірталас;

2) көрнекілік-демонстрациялық – педагогтің аспаппен шығарманы орындауы, бақылау, интерактивті және мультимедиялық таныстыру рәсімін көрсету;

3) практикалық – аспаппен жұмыс, дайындық жаттығулары, шығарманы өз бетінше талдау, шығарманың жеке бөліктерімен жұмыс;

4) талдау – салыстыру және жалпылау, қисынды ойлауды дамыту;

5) эмоциялық – ассоциацияларды, бейнелерді, көркемдік әсерлерді таңдау, музыкалық бейнелі ойлауды дамыту.

24. Әдістерді таңдау білім алушының жасына және жеке ерекшеліктеріне, физикалық қабілеттері, шығармашылық қабілеттерінің даму деңгейіне байланысты болады. Оқу процесі қарапайымнан күрделіге қарай құрылады.

25. Сабақ формалары:

1) практикалық – ойнау тәсілдері мен дағдылары аспапта пысықталады;

2) топтық сабақтар ансамбльде ұжыммен музыка ойнау үшін өткізіледі;

3) дайындық-концерттік (дайындық және концерттік нөмірлерді көпшілік алдында көрсету);

4) байқаулар;

5) ойын сабағы (сабақ барысында ойын технологияларын қолдану);

6) экскурсия сабағы.

26. Педагогтің білім алушымен жеке жүргізетін сабағы сыныптағы оқу-тәрбие жұмысының негізгі формасы болып табылады. Сабақ жоспары бір уақытта өткізілетін теориялық және практикалық сабақтардан тұрады.

27. Жұмыстың сабақтан тыс түрлері:

- 1) ансамбльде ойнау;
- 2) концерттік, байқаулық қойылымдарға дайындық;
- 3) шығармашылық және мәдени-ағартушылық іс-шараларға қатысу;
- 4) филармонияларға, театрларға, концерттік залдарға, мұражайларға бару;
- 5) музыка қайраткерлерімен, орындаушылармен, композиторлармен кездесулер.

28. Осы бағдарлама негізінде педагог білім беру процесін ұйымдастырудың анықталған сынып үшін ұтымды және барынша тиімді мазмұнын, әдістерін және тәсілдерін анықтайтын оқу жұмыс бағдарламасын әзірлейді.

29. Оқу жұмыс бағдарламасының құрылымдық элементтері:

- 1) титул парағы;
- 2) түсінік хат;
- 3) оқу қызметін жоспарлау;
- 4) оқу процесін оқу-әдістемелік қамтамасыз ету.

31. Титул парағындағы негізгі мағлұматтар:

- 1) білім беру ұйымының аталуы;
- 2) оқу пәнінің аталуы;
- 3) оқу жұмыс бағдарламасы арнайы әзірленген сыныпты көрсету;
- 4) оқу жұмыс бағдарламасының жұмыс мерзімі (оқу жылы);
- 5) педагог туралы қысқа мағлұмат;
- 6) білім беру ұйымы басшысының оқу жұмыс жоспарын бекіткендігін белгілеуге арналған орын.

30. Түсінік хаттың мазмұны:

- 1) негіздеме ретінде білім беру бағдарламасы;
- 2) анықталған сыныпта пәнді оқыту кезіндегі педагогикалық мақсат пен міндеттер;
- 3) анықталған сыныпта оқытудың ерекшеліктері (дамыту, түзету-дамыту, дарынды балалармен жұмыс);
- 4) осы сыныпта жұмысты ұйымдастырудағы ерекшеліктер мен мәселелер;
- 5) себептер мен өзгерістердің мақсаттарын көрсете отырып, жеке тақырыптық блоктарды (тарауларды) меңгеру мерзімдерін және/немесе уақытын өзгерту туралы ақпарат.

31. «Оқу қызметін жоспарлау» тарауы білім алушылардың қызметтерінің сипатын ерекшелейтін тақырыптық күнтізбелік жоспардан, сыныптар бойынша репертуарлық тізбеен құралады.

32. «Оқу процесін оқу-тақырыптық қамтамасыз ету» тарауының мазмұны:

- 1) білім алушыға арналған танымдық әдебиеттер тізбесі;
- 2) педагогке арналған әдістемелік әдебиеттер тізбесі;
- 3) оқу-көрнекілік құралдар тізбесі.

33. Педагогтің оқу жұмыс бағдарламасы әдістемелік кеңестің отырысында қарастырылады және білім беру ұйымының басшысы оқу жылы басталғанға дейін бекітеді.

34. Педагог оқу жұмыс бағдарламасы негізінде әр білім алушыға арналған оқытудың жеке жоспарын құрады. Жеке жоспар білім алушының музыкалық және рухани-адамгершілік дамуының үйлесімді процесін сипаттайды.

35. Білім алушының жеке жоспары әр жартыжылдыққа құрылып, оны білім беру ұйымының басшысы бекітеді, журналға немесе білім алушының жеке іс қағаздарына енгізіледі.

36. Білім алушының жеке жоспарын құру барысында жеке жұмыстың болашақ және ағымдағы міндеттері ескеріліп, оқу жылының басы мен соңындағы оның мінездемесіне сәйкес құрастырылады.

Бір сыныптың өзінде бағдарламаны іске асырудың жеке жоспарлары, концерттік және емтихандық бағдарламалары күрделілік деңгейі бойынша бірі бірінен біршама ерекшеленеді.

37. Білім алушының жеке жоспары репертуарлық кең үрдісті, халық, классикалық және композиторлық техниканың элементтері бар заманауи музыканы енгізу арқылы репертуарды жаңартуды және байытуды көрсетеді.

38. Оқу процесінің дұрыс ұйымдастырылуы, білім алушының музыкалық-орындаушылық қабілеттерінің табысты және жан-жақты дамуы толығымен алғанда жұмыстың мұқият жоспарлануына, репертуардың дұрыс іріктелуіне тікелей байланысты болады.

39. Педагог әрбір білім алушының музыкалық қажеттіліктерін және дарындылық ерекшелігін ескеріп, әрқайсысына жеке репертуарлық стратегия әзірлейді.

40. Педагог музыкалық шығармалардың жеке репертуарлық тізбесін қалыптастырады, шығармаларды жүйеге келтіреді және білім алушының жеке мүмкіндіктеріне сәйкес репертуарды толықтырады.

41. Репертуарлық тізбе қазақ, орыс, шетел музыкасы, көркемдік деңгейі жоғары заманауи композиторлардың балалар мен жасөспірімдерге арналған пьесаларын, мультфильмдерден, балаларға арналған кинофильмдерден алынған танымал әндерді, халық музыкасын қамтиды.

42. Педагог оқу процесінде ладтық, үндестілік, ырғақтық және әуендік ерекшеліктерін ескере отырып, қазақ халық әндері мен күйлерінің өңдеулерін, қазақстан композиторларының шығармаларын кеңінен қолданады.

43. Оқу репертуарының әртүрлі жанрдағы және стильдегі шығармаларға қанық болуы музыкалық материалды оқуға, салыстыруға, жүйелеуге оңтайлы жағдай туғызады.

44. Педагог техникалық дағдыларды дамытуға арналған гаммаларды және жаттығуларды, ірі нысанды шығармаларды, полифонияны, пьесаларды, этюдтерді, ансамбльдерді, аккомпонементтерді енгізе отырып репертуарлық тізбені жүйелі түрде жаңартады және кеңейтеді.

45. Педагог күрделілігі төмендеу тапсырмадан мейлінше күрделі тапсырмаға біртіндеп ауысу, білім алушыға музыкалық мазмұны жағынан, сондай-ақ орындау техникасы жағынан қолжетімді болатындай материалдарды таңдай отырып, оқыту әдістемесін және білім алушының репертуарын ойластырады.

46. Педагог репертуармен жұмыстың аяқталу деңгейін бекітеді, шығармаларды үйрену кезеңдерін белгілейді, бағдарламаның көлемін және күрделілігін түрлендіреді, әр білім алушының тұлғалық және жеке тәсілдерді ескеретін жаңа репертуардың есебінен репертуарлық тізбені толықтырады.

47. Педагог репертуармен жұмыс істеу барысында шығармалардың бір бөлігі көпшілік алдында немесе концертте (емтихандық) орындауға, қалған бөлігі – сыныпта жұмыс істеуге немесе таныстыру мақсатына арналатындығын ескереді.

48. Жеке жоспарға білім алушының музыкалық орындаушылық, көркемдік, техникалық мүмкіндіктерінен жоғары және оның жас ерекшеліктеріне сәйкес келмейтін шығармалар енгізілмейді.

49. Білім алушының музыкалық дүниетанымын кеңейту үшін, сыныпта егжей-тегжейлі оқытылатын шығармалардан бөлек, жұмыстың түрлі аяқталу деңгейіне жол бере отырып, жаттап алуды талап етпей, қазақ, орыс, шетел музыканың шығармалар қатарымен, түрлі пьесалардың қатарымен таныстыру іске асырылады.

50. Жеке жоспардың міндетті тараулары:

- 1) вокализдермен, гаммалармен жұмыс;
- 2) артикуляциялық, тыныс алу жаттығулармен жұмыс;
- 3) классикалық және заманауи авторлардың пьесаларын орындау;
- 4) халық әндерін орындау;
- 5) халық әндерінің және билерінің өңдеулері;
- 6) ансамбльдің құрамында жұмыс істеу;
- 7) ноталарды парақтан оқу және тасымалдау дағдылары.

51. Әр жарты жылдықтың соңында педагог бекітілген жеке жоспардағы репертуарлық тізбеге енгізілген өзгерістерді көрсетіп, жоспардың орындалуын белгілейді, ал жылдың соңында білім алушының музыкалық және техникалық дамуына, жетістіктері және еңбек қабілеттеріне сипаттама береді.

52. Жылдың соңындағы білім алушыға берілген мінездеме даралығының келесі жақтарын ашып көрсетеді:

- 1) вокалдық қабілеттерінің деңгейі;
- 2) өз бетінше жұмыс істеуі;
- 3) шығарманы талдаудағы сауаттылығы, шығармаларды жылдам жаттауы;
- 4) жалпы дамуы, эмоциялығы, қабылдауы, реакциясының жылдамдығы;
- 5) оқу процесіне көзқарасы (тырысушылығы, қажырлығы);
- 6) еңбекке қабілеттілігі, жинақылығы;
- 7) өз бетінше жұмыс істеу білігі;
- 8) мәтінді талдаудағы сауаттылық дәрежесі;
- 9) музыкалық шығармаларды меңгеру жылдамдығы;
- 10) жылдың соңындағы жетістіктері;
- 11) білім алушының музыкалық-техникалық дамуындағы кемшіліктері және оларды жеңу бойынша міндеттері.

53. Білім алушыны сипаттауда мақсатқа жетуге ұмтылуы, көркемдік қиялының болуы, дауысты еркін игеруі, техникалық жағынан еркіндігінің болуы сияқты жеке қасиеттері көрсетіледі.

54. Өз бетінше жүргізілетін жұмыс ұдайы және жүйелі түрде жүргізіледі. Жұмыс көлемі балалардың жалпы білім беру бағдарламаларын игеруімен қатар үй тапсырмасына дайындалуға кететін уақыт шығынын ескеріп анықталады.

55. Жеке үй тапсырмасы бірнеше рет жүргізілуі мүмкін және педагогтің ұсынымдарына сәйкес құрылады. Бірінші кезекте түрлі техникалық тәсілдерді қолданып, ең күрделі музыкалық эпизодтар пысықталады. Педагог білім алушының ақыл-ой және дене мүмкіндіктеріне байланысты қандай да бір шығармаға жұмсалатын уақытты анықтайды.

56. «Эстрадалық вокал» пәнінің «Сольфеджио», «Қазақ музыка әдебиеті», «Әлемдік музыка әдебиеті», «Ұжымдық музыка ойнау» пәндерімен пәнаралық байланысы білім алушылардың түрлі көркемдік түсініктерді тұтас түсінуге итермелейді.

57. 1 сыныптағы оқу пәнінің мазмұны.

Оқу пәнінің мазмұнының базалық негізін келесі тақырыптық бөлімдер құрайды:

- 1) дауысты қою – білім алушыларға дұрыс үн шығаруға мүмкіндік беретін дауыс аппаратының рефлекторлық қозғалысына

дағдыландыруға әкелудің ән айтуға оқытудағы жеке үдерісі, дұрыс қойылған дауыс ұғымы оның барлық диапазондағы түзулігін, жатықтығына (регистрлердің тегістігі), үнділік, дауысты дыбыстардың бүркемеленгендігі, тембрдің әсемдігі, икемділігіне саяды, жақсы қойылған дауыс үндегі әншілік форманттың болуымен сипатталады;

2) әншілік ұстаным (певческая установка) – әншінің фонация (дыбыс шығару) алдында қоятын қалыбы, білім алушының санасында және жүйке-бұлшық ет түйсінуінде тұла бойын, ауыз-тамақ қуысын және барлық дауыс аппаратын табиғи, жайлы және нәтижелі бастапқы қалпына қоя білуін бекіту. Тұрып тұрғандағы әншілік ұстаным: денесін тік жинақы күйде ұстауы, екі аяғына тең тұруы. Қолдары екі жағына еркін орналасқан немесе көкірек тұсына немесе арқасына қарай қолдың білезік бөлігі айқастырыла орналастырылған, кеудесі жазық, иықтары болмашы артқа жіберілген, басын тік, күш түсірілмей тұру. Отыру қалпында да дене мен бастың орналасу қалпы сақталынады, аяқтары тік бұрышта орналасқан. Білім алушыға қажет кезде әншілік қалыпты ұстай білуге үйрету маңызды, өйткені ол дұрыс әншілік дағдыларды меңгеруге көмектеседі.

3) әншілік дауыстың негізгі қасиеттері. Дыбыстық диапазон. Тесситура. Примарлық тондар. Жоғары және төмен әншілік форманттар. Дауыс (үдемелілік) күші. Дауыс тембрі (дауыс сыңғырлығы, жарқындығы, көлемі, тығыздығы және жалпы бояуы). Дауыс шарықтауы. Дыбыс тұғырының жоғарылығы. Әншілік вибрато.

4) негізгі вокалдық дағдылар – дыбыс құрау, әншілік тыныс алу, есту қабілеті дағдылары, артикуляция, эмоциялық көнекілік дағдылары.

2-тарау. Дауыс аппаратының құрылысы, дауыс құрушы үдеріс.

1) дауыс аппараты – дауыс пен әндік сөз құруға қатысушы органдар жүйесі.

Тыныс алу органдары – тыныс алу үдерісін жүзеге асырушы өкпе, тыныс алу жолдары. Тыныс алу жүйесінің қызметтері – газ алмасудың жүзеге асуы.

Тыныс алу жүйесі органдары: мұрын қуысы, жұтқыншақ, көмей, кеңірдек, өкпе, диафрагма.

Дыбысты қалыптастыру органдары – резонаторлар, артикуляциялық аппарат.

Резонаторлар– тыныс алу жолдарының үстіңгі және төменгі жақтарын қоршап тұрған дауыс қатпарларының ауа қуыстары: жоғары бас және төменгі кеуде резонаторлары. Кеуде резонаторлары: кеңірдек, бронхтар.

2) бас резонаторлары: жұтқыншақ, ауыз қуысы, мұрын қуысы, мұрынның қосалқы қуыстары.

Артикуляциялық аппарат– сөз және дауыс дыбыстарын қалыптастыратын органдар жүйесі. Сөз сөйлеу белсенді органдары:

дауыс қатпарлары, тіл, ерін, жұмсақ таңдай, көмей, төменгі жақ сүйек. Сөз сөйлеудің белсенді емес органдары: тіс, қатты таңдай, үстіңгі жақ сүйек.

Дыбыс жасаушы органдар: – кеңірдек, дауыс қуыстары.

3) дауыс жасаушы үдеріс – бас миымен жүйке байланыстарының кең жүйесі арқылы жүзеге асырылатын көмейдің барлық бөліктерімен күрделі және нәзік өзара іс-әрекеттесу нәтижесі. Дауыс қатпарларына күш түсіру және оларды бір-біріне әкелуде, қабырға аралық бұлшық еттер мен диафрагма қимылдарымен күшейтілетін кеңірдек пен бронхта ауа қысымымен күшейтілетін, оны дауыс қатпарларының тесіктері арқылы тербелістер пайда болатын ауық-ауық жарып өтетін ауа ортасының тербелісін қамтамасыз ететін дауыс дыбыстарын қабылдаудың физиологиялық актісі.

3-тарау. Вокалдық дағдылар. Тыныс алумен жұмыс (әншілік тыныс алу, тыныс алу жаттығулары туралы түсінік)

1) вокалдық дағдылар – әншілік акт компоненті болып табылатын іс-әрекеттерді орындаудың ішінара автоматтандырылған тәсілі.

2) бастапқы кезең – реттелетін вокалдық-музыкалық бейнені құру, вокалдық іс-әрекеттерді орындау және оларды іске асыруға талпыныс тәсілдерін түсіну. Келесі кезең – берілген акустикалық талаптарға сәйкес шартты рефлекторлық байланыстарды құру. Жаттығу әрекеттеріне қарай бұл байланыстар бекемделеді, артық қозғалыстар мен қателіктер жойылады, кейбір іс-әрекеттерді орындау нақты, дәл бола бастайды, олардың сапасы арттырылады. Олар автоматтандырылады және бірыңғай әншілік актіге құйылады.

3) одан әрі дауысқұраушы үдеріс иілгіштік бейімделуі (қалыптасқан серпінділік стереотиптер) дыбысты шығару жағдайын өзгертуге (мысалы, жоғарғы және төменгі бөліктер диапазонындағы дыбыс шығаруды және дауыс құраушы тәсілдерді меңгеру, орындалатын шығарманың және тағы басқа эмоциялық-мәнді мазмұнына байланысты дыбысталудың өзгерісі) әкеледі.

4) Ән айту негізі ретінде әншілік тыныс алу және оның дамуы әншілік дауыспен жұмыс үдерісінде жүреді, және біртіндеп және жүйелі түрде тәрбиеленеді. Әншілік тыныс алу бір қалыпты, еркін, дауысты құруға қатынасатын барлық жүйелердің табиғи түзетілуіне мүмкіндік береді. Тыныс алу типтері. Костальдық (бұғаналық, жоғарғы кеуделік, көкіректік). Косто-абдоминалдық (аралас, бауыреттік) тыныс алу. Абдоминалдық (кұрсақтық, диафрагмалық) тыныс алу. Төменгі қабырғалық-диафрагматикалық тыныс алу. Фонациялық тыныс алу элементтері (музыкалық фразаны әндету кезіндегі тыныс алу, демді іште ұстау және демді ұстап тұруды сақтау жағдайы). Демді ішке алу

мен демді шығаруды бақылау, ырғақ және тыныс алуды ұйымдастыру. Жартылай есінеу.

5) Өншілік тыныс алу - «диафрагманы сүйемелдеу» дыбыстық негізі. Өншілік тірек-күрделі кешендік сезім, тыныс алуды дұрыс ұйымдастыруға, дыбысты құруға және дауысты резонаторлауға байланысты. Өншілік тіректің негізгі өлшемдері – дыбыс шығарудың сапасы. Тіреулі дыбыс. Тіреусіз дыбыс. Тыныс алу жаттығулары. Дыбыссыз жаттығулар. Тыныс алуды, диафрагма, құрсақ тығыршығын сүйемелдеуді дамыту үшін демді ішке тарту және шығару тренажы. Дыбыстық жаттығулар.

4-тарау. Сөз сөйлеу және ән айтудағы артикуляция қағидаттары (артикуляциялық аппаратты дамыту үшін сөздік және вокалдық жаттығулар).

1) Сөз сөйлеудегі артикуляциялық аппарат. Ауыз-жұтқыншақтық канал органдары: тіл, ерін, жұмсақ таңдай, жұтқыншақ, төменгі жақ сүйек бөліктері. Дауысты, дауыссыз дыбыстар. Тыныс алу бұлшық еттері мен тамақ бұлшық еттерімен артикуляциялық аппаратты түзету.

2) Ән айтуда артикуляциялық аппарат жалғамалы түтікшенің ұзындығы мен барынша кең ашылған ауызды өзгерту жағдайында жұмыс жасайды. Резонаторлық қуыстың бұлшық еттерінің жиырылуын көбейту, ауыз-мұрын қуыстары каналының қуыстарын кеңейту, тіл, ерін және жұмсақ таңдайдың сөз сөйлеу құрылысын өзгерту; ауызды ашу дәрежесін арттыру. Артикуляциялық аппаратты жаңа жағдайға және орындарға бейімдеуде қажетті нақты дауысты дыбыс форманттарды құру үшін ұйымдастырылады. Дауыстыларды дөңгелектеу. Ән айтудағы дауысты, дауыссыз дыбыстар. Вокалдық орфоэпия заңдары. Артикуляциялық аппараттарды дамыту үшін сөз сөйлеу және вокалдық жаттығулар.

5-тарау. Дыбыспен жұмыс (дауысты дыбыстарды әндету, дауыссыздарды айту, дыбысты жүргізу сипаты, дыбыс шабуылдары, дыбыстың жоғары тұғыры).

1) Ән айтуда дауысты және дауыссыз дыбыстарды қалыптастыру. Дауыстың негізгі вокалдық қасиеттеріне дағдыландыру. Дауысты дыбыстың жоғарғы және төменгі форманттары. Ән айтуда дауысты дыбыстарды қалыптастыру бірлігі. Екпінді және редуцияланған дауысты дыбыстар. Дауысты дыбыстарды тегістеуге арналаған жаттығулар. Дауыссыз дыбыстар (еріндік, тілдік, таңдайлық, қатаң, ұяң, үнді, үнсіз). Дауыссыз дыбыстарды дауысты дыбыстармен үйлесімдікте қалыптастыру. Шығарманың көркемдік бейнесі, дыбысты жүргізуде дауыссыз дыбыстарды айту сипаты. Ән айтудағы эмоциялық көрнекіліктің вокалдық-фонетикалық құралдары.

2) Дыбысты жүргізу сипаты. Легато (legato) – дауысты дыбыстарға тыныс алусыз, түрткісіз созылыңқы, үздіксіз, бір-бірімен

байланыста дауыссыз дыбыстарға ауысқан, бір буыннан екінші буынға аяқталатын ән айту, сондай-ақ, дауыссыз үнді дыбыстарда (л,м,н,р) ән салу. Легатодағы дауыссыз дыбыстар–бір-бірімен тығыз байланысқан, айтылу жылдам, тұтас дыбыстың бірлігі бұзылмастан айтылады.

3) Нон легато (non legato) – бір-бірімен байланыспайтын дыбыстарды бөлуді көздейтін дыбыс жүргізу әдісі, әуеннің кейбір бөліктеріндегі дыбыстарды баса айтылатын, бірақ оның үздіксіздігін сақтау көзделетін әдіс. Дыбыстарды бөлу жаңа дыбыс алдында тыныс алумен (қайта қалпына келтірусіз) қысқа мерзімдік кешігуде жүреді. Дыбыстарды атап айту әдейі істелетін екпінге өтусіз және тіпті – цезура немесе үзіліскеөтпейді. Сонымен қатар көңіл бөлуді азайту әрбір пайда болған дыбыстың немесе аккордтың анық қырларын шайып жіберуге алып келмеуі керек, осылайша, әуенді көрнекі емес тәсілге, орташа легато және нон легатоға әкелмейді.

4) Стаккато (staccato) – үздік-создықсыз, ұзындықтары қысқа, қысқа түрткілермен, бір дыбысты екінші дыбыстан бөлектеуге апармайтын, орындауды көздейтін дыбыс жүргізу әдісі.

5) Дыбыстың шабуылы – ән айтудың басында дауыс желбезегін жұмысқа қосу дәрежесі мен сипаты. Білім алушының шабуылдардың барлық түрлерін меңгергені және оларды мәнерлі міндеттерге қарай қолданғаны абзал. Жұмсақ шабуыл– дауыс желбезегі аса тығыз емес жақындап барып, жабылады, дыбыстың ең басталар алдында, оның алдында емес. Жұмсақ шабуыл ән айтудың сипатын: кеңдігін, дөңгелектігін, жұмсақтығын, мәрттігін және эмоциялық мәнерлілілігін білдірген кезде қолданылады. Қатаң шабуыл– дауыстық қуыс дыбыс басталар алдында тығыз жабылады, содан кейін шығарылатын ауаның кернеуімен күшпен атып шығады. Қатты шабуыл ән айтудың сипатын: наразылықты, ашынууды, ынтығу, қорқу және қайғыру сезімін білдірген кезде қолданылады. Тыныс алу алдындағы шабуыл– желбезектер толық емес жабылған кезде, ауа елеулі мөлшерде шығарылғанда. Тыныс алу алдындағы шабуыл ән айту сипатын: абайлауды, әлсіздікті, қорқақтықты, шаршағандықты білдірген кезде.

6) Дыбыс тұғыры – жоғары дыбысты қабылдауға тембрдің әсерін көрсету. Дыбыстың жоғарғы және төменгі тұғырлары. Тембрде жоғары жиілікті обертондардың жеткілікті санының болуы дыбысты барынша айқын, сыңғырлаған, жарқын, ұшқыр, атап айтқанда тұғыры бойынша жоғары болуын қамтамасыз етеді. Жоғары жиілікті обертондардың жеткіліксіздігі ол сол абсолютті биік болса да қатаң, төмен, жатық ретінде қабылданады. Тұғырлық таза болмауды жоюға болады, ол үшін дауысқұраушы техниканың дәлдігі мен дұрыстығына назар аудару қажет.

7) Жоғары әншілік тұғыр: «әншілік бетперде», «жартылай есінеу», «дыбыстық тірек» ұғымдарымен байланысты. Жоғары

тұғырды сақтау – құрсақ тығыршығын белсенді жұмылдыра отырып, терең, күш түсірілмеген тыныс алуда, онда ауыз және жұтқыншақты жақсы аша отырып, төменгі жақ сүйекті босатып, бүркемеленген дыбысты және жұмсақ, дәл дауыс шабуылын пайдалана ән айту. Осындай тұғырды тауып алу үдерісінде жоғары көтерілген жұмсақ таңдай шешуші рөл атқарады. Мұнда иекашылады, жұмсақ таңдай жұтқыншақты аңқадан (носоглотка) толық бөлектеп, көмей түсіріліп, тіл босатылады, жұтқыншақ жандандырылады.

8) Вокалдық есінеудұрыс дыбыс құрау үшін қажетті әдіснамалық әдіс болып табылады, ол демді ішке тартқанда дайындалып, дыбысты құраудың бастапқы сатысы және дыбысты дұрыс берудің шартын қалыптастырады. Жоғары дыбыстық тұғырда ән айту әншілік бетпердені пайдалануды қарастырады, атап айтқанда басты резонаторларды, яғни, дыбыстың жоғарғы тірегін, ал тыныс алу, оның төменгі тірегі болып табылады, толық белсендендіруді көздейді. «Бетпердеге» дауысты бағыттау дұрыс дыбыс шабуылына мүмкіндік береді, яғни, дыбыс шығару кезінде тыныс алуды ұйымдастыру. Тыныс жоғарғы тіс тамырларына қарай тар ағынмен жіберіледі. Жоғарғы тіс тамырларынан дыбыс тіреуіш нүктесі алыстаған сайын дыбыс сонша жарқын шығатын болады.

6-тарау. Әншілік дауыстар жіктеуіші және әншілік дауыс регистрі (бас және кеуде регистрлерін дамытуға арналған жаттығулар есебінен әншілік диапазонды кеңейту)

1) Әншілік дауыстар жіктеуіші. Диапазон – дауыстың дыбыстық көлемі. Әншілік дауыс регистрі – дыбыстық көлемнің (жоғарғы, орта, төменгі) бірлескен тәсілімен алынатын айқындалған бөліктегі дыбыс тембрі бойынша бірдей фонациялық қатар. Балалар дауысының регистрі. Әншілік дауыстың негізгі регистрлері – төс-кеуде регистрі (Chest voice), фальцет (Falsetto), бас регистрі (head), микст (Mixed voice), ысқырмалы регистр (Whistle register), штро бас (Stroh bass). Регистрлік табалдырықтарды тегістеу және дауыс регистрін жұмсарту. Өтпелі ноталар. Балалар дауысы. Сопрано: ми–фа–диез (екінші октавалар), альт: ля–си (бас регистрге өтудегі бірінші октавалар); ре–ми (кеуде регистріне өтудегі бірінші октавалар). Бас және төс-кеуделік регистрлерін дамытуға арналған жаттығулар есебінен әншілік диапазонды кеңейту. Дауыс диапазоны орталығын нығайту арқылы төменгі және жоғарғы дыбыстарды дамыту.

7-тарау. Есту қабілеті мен дауыс арасындағы түзетулер (интонация тазалығы, дұрыс әншілік тұғырды дағдыландыру үшін жаттығулар)

1) Есту қабілеті дағдылары. Есту зейіні және өзін-өзі бақылау. Әншілік дыбыстың сапалы жақтарын саралау. Әншілік дыбыс пен оны құру тәсілдері туралы вокалдық-есту түсініктері. Қабылдау және

елестету арасындағы есту-қозғалыс байланыстары (есту қабілеті мен дауыс арасындағы түзету). Қабылдаушы және дыбыс бейнелі дыбыс шығарудың сапасына есту қабілеті мен өз бетінше бақылауды жүйелі тәрбиелеу негізінде қалыптастыру. Дыбыстың кейбір элементтерін, дыбыс шығару, артикуляция және тыныс алу тәсілдерін санасына сіңіру, түйсіну.

2) Интонация жиілігінің музыкалық есту қабілеті және есту көріністерінің көлемінің даму дәрежесіне тәуелділігі. Музыкалық есту қабілеттерін дамыту үшін (ладтық, үйлесімділік, ішкі) вокалдық-интонациялық жаттығулар (гамма, интервал, аккорд, секвенциялар, әуендік айналымдарды әндету).

3) Әншілік дұрыс тұғырды дағдыландыру - ән айту кезінде дененің барлық бұлшық еттер жұмысының жиынтығы, дауыс аппаратының барлық жиынтығының, диафрагма, құрсақ қуысынан бастап және төмен орналасқан кеңірдек пен тілдің босатылған сіңірлерімен аяқталған барлық жиынтығы.

8-тарау. Дауыс ақаулары және оларды жою (тамақ және мұрын қосымша дауыс құбылысы (призвуки), дыбысты күшейте шығару, ақауларды жоюға арналған жаттығулар)

Дауыс ақаулары. Тамақтан шығатын қосымша дыбыс құбылысы. Дауыстың көмескі шығуы. Әр түрлі дауысты қысу түрлері. Мұрыннан шығатын қосымша дыбыс құбылысы. Таза емес дыбыс. «Ақшыл» дыбыс. Дикция ақаулары. Форсирлеу. Сип, вибраторның бұзылуы (тремоляция, «күшті тербеліс», «тік дауыс»), жалған интонация, дыбыстың төменгі тұғыры.

9-тарау. Вокалдық репертуардың көркемдік-орындаушылық қырларымен жұмыс.

1) Көркем шығарманың мазмұны мен нысанасын қабылдау және түйсіну. Идеялық-көркемдік ойдың жеке дара орындаушылық тұжырымдамасын жасау. Шығармашылық міндеттерді барынша оңтайлы шешуді іздеу. Орындау түрі мен мазмұнын құрастыру, өзінің көркемдік жағынан дұрыс бағыт алу мен орындаушының жасаған түсіндіруінің (трактовка) құндылығына сенімділік сезімін тудыру.

2) Әншінің эстрадалық бейнесі – қайталанбас және шектелген бейнені (имидж) іздеу. Эстрадалық әннің көрнекілік құралдары - эстрадалық вокалист-әртістің вокалы, сөзі, актерлық шеберлігі, пластикасы, костюмі, жарық беру, мизансцена. Қосымша көрнекі құралдарды қолдану шегі орындаушының даралылығына, әннің мазмұндық, бейнелік, эмоциялық және стилдік өзіне ұқсамауына тәуелді.

3) Орындаушының даралығы, әннің музыкалық-мәтіндік негізінің сипаты, жанрлық алуан түрі (лирикалық, азаматтық-патриоттық, әзілдік, ойын түріндегі, баллада; классика, ретро, джаз, рок және тағы

басқа). Эстрадалық вокалдық репертуар театрландыруға шектеулі бейімделгіш және белсенді театрландыруға қарсылыққа ие. кішігірім сахналық ән - кішігірім спектакль - жаңалықтық қатар құрылады, кейіпкерлердің мінез-құлқы табылады, дау-дамай табиғаты айқындалады, берілген жағдайда іс-әрекеттер қатары құрылады. Кейіпкер тұлғасынан туындаған ән - өз атынан айтылатын әннің кейіпкерінің мінез-құлқын құру, қайта жаңғыруы. Эстрадалық әнді театрландыру - сюжеттік театрландыру, шығарманың мәні мен бейнесі ән мен актерлық көрнекілік арқылы ашылады. Эстрадалық әншінің актерлық психотехникасы ішкі аңғарымы, қиял-елесі, материалдың эмоциялық-мәнді құрылысына ену жетекші орын алады; эстрадалық әншінің өмір сүруі - толық сол бейнеге айналуы емес, ән кейіпкерінің (кейіпкерлерінің) сезімі мен ойы туралы әңгіме; әнге тірідей сүйемелдеу әншінің концертмейстер немесе оркестрмен қарым-қатынасы мағынасындағы ауқымды театрландырылуына мүмкіндік беруі.

10-тарау. Жаттығулар мен вокализдермен жұмыс.

1) Дауысты дамыту және қалыптастырудың бастапқы сатысындағы жаттығулардың рөлі. Вокалдық-техникалық дағдыларды қалыптастыру мен жетілдіру: әншілік диапазонды кеңейту, дыбысты жүргізудің алуан түрі, дауысты дыбыстардың үнін тегістеу, көшпелі ноталар, вокалдық есінеу. Әншілік дауысты дұрыс дауыс жағдайына келтіру, орын алған кемшіліктерді жою. Әншілік тұғырды қалыптастыру. Дыбыстың тегістіне, дауыстың қозғалыстылығына қол жеткізу үшін тыныс алумен, резонаторларды меңгеру. Legato үшін дұрыс әншілік тонды жасау, ән айту дағдыларын еркін, күш түсірусіз айту дағдыларын құру. Әншілік дұрыс тұғыр: әншілік дыбыстық мақсатқа жету; әншілік жоғары тұғыр; әншілік тыныс алу (аралас) және дыбыс тірегі; ән айтудағы дыбыс шабуыл түрлері; әншілік артикуляция және дикция.

2) Жаттығуларды мына қағидаттар бойынша: қарапайымнан күрделіге, «жабылған ауыздан» «ашылғанға» жету арқылы ән айту, жеңіл дыбыстармен ән айтудан серпінді және қоюлатылған тембрлыққа, диапазон ортасынан шеткі диапазонға қарай қолдану. Кіші диапазонға арналған жұмыс. Білім алушының өскелең мүмкіндіктеріне сәйкес жаттығуларды біртіндеп күрделіндіру және ұзарту. Барынша күрделі жаттығуларға өту алдыңғы кезеңдерді тұрақты игеруден кейін ғана жүзеге асырылады, жақсы бекітілудің болуы маңызды. Жаттығу типтері: сақталған дыбыс арқылы; гамма құраушы; арпеджио; түрлі секіріске арналған жаттығулар; вокализдер; шығармалардан үзінділер. Жаттығуларды көрнекі орындау міндеттерін вокалдық-техникалық міндеттермен қатар жүргізу. Жаттығуларды білім алушылардың даму

деңгейіне, дауыс типтеріне қарай техникалық тапсырмаларға сай іріктеу.

3) Вокализ - дауысқа арналған сөзі жоқ пьеса. Аралық музыкалық материал жаттығулардан көркем шығармаларға дейін. Жаттығулардан өзгешелігі - күрделіндірілмеген поэтикалық мәтіні жоқ нағыз көркем шығарма болып табылатындығы. Вокалдық-техникалық дағдыларын қалыптастыру - вокализдер материалындағы дыбыс шығарушылық, дауыстық жетекшілік, дауыс тегістігі, жүгірте айту техникасы, кантилен және тағы басқалары Вокалдың анық бір түрін дамытуға есептелген және дауыстардың анық бір типтеріне қарай іріктелген жинақтар түріндегі вокализдер. Ф. Абт, Дж. Конкон, Г. Зейдлер, Б. Лютген, Г. Панофки, Д. Россини, М. Маркезидің вокализдері. Ноталар атауымен (сольфеджиолау), дауысты дыбыстарды, түрлі буындарды қолданумен вокализдерді жаттау. Вокализдерді әндетуді түйсіну, эмоциялық сезімдерді білдіру. Вокализдердің музыкалық мәтіндерін талдау - нысан, баса айту, кульминация, қарқын, ырғақ, серпінді реңктер, орындау сипаты.

11-тарау. Халық әндерімен жұмыс.

Халық музыкасы жанрымен танысу. Халық әндерінің кең әндетілуінен шығатын музыкалық әншілік дауысты дамыту. Басқа да халықтардың әндерімен танысу. Вокалдық-техникалық жұмыс. Мазмұн байлығы, жанрдың алуандығы. Салт-дәстүрлік, сатиралық, еңбек, ойнақы, лирикалық және тағы басқа әндер. Әртүрлі елдердің халық әндерінің арнайы келбеті (қазақ әндерінің бір дауыстық тыныс алу кеңдігі, орыс халық әндерінің қосалқы дауыстық полифониясы, немістің төртдауыстық хоралы, көптеген шығыс әуенінің күй таңдағыштық ырғақтық және интонациялық қыры және тағы басқа) Сөз орамдарын анық және нақты бөлу, баяндаудың қарапайымдылығы, сарынды және ырғақты суреттің қарапайымдылығы.

12-тарау. Эстрадалық шығармалармен жұмыс.

1) Вокалдық репертуармен жұмыстың ерекшелігі оның мазмұнының тек музыка арқылы ғана емес, сонымен қатар поэтикалық мәтін арқылы ашылуымен байланысты. Вокалдық шығарманы талдау. Музыка мен мәтін авторлары, шығарма сипаты. Әдеби мәтінді саналы және эмоциямен оқу. Мәнінің шарықтау шегін көрнекі декламациялау, өлеңнің фонетикалық және ырғақтық ерекшелігі.

2) Әуенді ойнау. Әуенді әндету және әуеннің сипатын анықтау, оның серпінділік диапазонын, нысанасын анықтау, шарықтау шегін, тыныс алуды ауыстыруды табу.

3) Вокалдық-техникалық талдау: тесситура (қолайлы, қолайлы емес). Примарлық дыбыстардың болуы, білім алушының дауыс диапазоның шеткі (төменгі, жоғарғы) дыбысы. Әуен қозғалысының сипаты (толқын тәріздес, біртіндеп, секірістік және тағы басқалары)

Дыбыс мінездемесі (жұмсақ, ашық, жеңіл және тағы басқалары). Вокалдық-техникалық қиындықтар: интонациялық (секірістер, хроматизмдер, интервалдардың ұлғаюы және кішіреюі және тағы басқалары); ырғақтық (синкоптар, дуолдер, триолдер); серпінді; дикциялық; тыныс алуға байланысты қиындықтар (ұзақ фразалар), шабуыл түрлері.

4) Вокалдық шығармалардың бейнелік жақтарын ашу және орындаудың жоғары көркемдік деңгейіне қол жеткізу. Сүйемелдеу сипаты. шығармалардың аудиотаспаларын тыңдау, бейнежазбаларды, бейнебаяндарды қарау. Шығарманы вокалдық-техникалық жағынан игеру. Орындаудың вокалдық мәдениетімен жұмыс. Шығарманың көркемдік-эмоциялық, сахналық қойылымымен жұмыс. Концерттік орындау.

58. Даярлық сыныбындағы бағдарламалық талаптар:

1) музыкалық-теориялық, вокалдық білім, білік және шеберлік, дағды қалыптасады. музыканы тыңдау, қабылдау және есте сақтау, музыканы қабылдаудың музыкалық сезімталдық, әсершілену дағдылары қалыптасады;

2) білім алушы «Әншілік орнығу», «әншілік дауыс», «әншілік тыныс алу», «кантилена» деген ұғымдармен танысу қажет. Әншінің тыныс алу және әншілік дұрыс дауыс дыбысы (қарқынды емес) негіздері қалыптастырылады. Музыкалық-есту қабілеті түсінігі мен ырғақ сезімі, артикуляция дағдылары қалыптасады;

3) білім алушы 9-10 шығарманы меңгереді.

59. Даярлық сыныбының бағдарламасын игеруден күтілетін нәтижелер.

Даярлық сыныпта оқу жылының соңында білім алушы келесі білім, білік және дағдыларға ие болады:

1) дауыс, әншілік тыныс алу туралы жалпы түсінік туралы біледі;
2) әншілік орнығуды нұсқаулығын сақтайды;
3) тыныс ала алу және музыкалық фразада тынысты бөле біледі;
4) жеңіл дауыспен ән айту, оны «соза» түсуге талпыныс жасай біледі;

5) әуенді фрагменттер бойынша аспаптың дыбысқа сүйене отырып, және аспапсыз да интонациялық дұрыс айта алады;

6) ән сөздерін дұрыс және анық айта біледі, дауысты дыбыстарды бұрмаламай әндету, дауыссыз дыбыстарды нақты және қысқа айта алады, белсенді түрде артикуляция жасай біледі;

7) концертмейстердің сүйемелдеуімен және фонограммамен ән айта алады;

8) микрофонмен жұмыс жасаудың бастапқы дағдыларын игереді.

60. 1 сыныптағы бағдарламалық талаптар.

1) білім алушы музыкалық-теориялық, вокалдық білім, білік, дағдылар қалыптасады, «дауыстық аппарат» ұғымымен жалпы танысады, әншілік дауыстың негізгі қасиеттерімен танысу (диапазон, тесситура, күш, тембр), ән айту үдерісінде әншілік орнығуды сақтай алу дағдысына, негізгі вокалдық дағдыларға – дұрыс дыбыс шығару (жұмсақ шабуыл), көмейдің тұрақты қалпын, иықты көтермей байсалды дем шығару, ән айту кезінде демді ішке тартатын жағдайды сақтауға, есту қабілеті дағдылары, артикуляция, эмоциялық көрнекілік дағдыларына үйренеді;

2) әншілік дауыстың негізгі қасиеттерін қалыптасады (сыңғырлаған дауыс, ұшқыр дауыс, тембр бойынша тегіс дауыс), дауысты және дауыссыз дыбыстарды дұрыс қалыптастыру, сөздерді анық айтуды қалыптастыру, диапазон дамиды, ән айту, нотаны оқу кезінде өзін бақылауға үйренеді.

3) білім алушы 9-10 шығарманы меңгереді.

61. 1 сыныптың бағдарламасын игеруден күтілетін нәтижелер.

1 сыныпта оқу жылының соңында білім алушы келесі білім, білік және дағдыларға ие болады:

1) дауыс аппараты туралы (тыныс алу органдары, дыбысты қалыптастыру органдары, дыбыс шығару органдары), әншілік дауыстың гигиенасы туралы жалпы теориялық білімі болады;

2) әншілік тұғырды сақтайды;

3) шығарманың қарқыны мен сипатамасына байланысты тыныс ала біледі (байсалды дем шығару, жылдам дем шығару, белсенді дем шығару), дем шығаруды ұстап тұра алады, тыныс алуды музыкалық фразаларға бөлуді, үнемдеп дем шығаруды біледі;

4) жеңіл дыбыспен ән айтады, оны күш салусыз «созуға», ауаның шығып кетпеуіне тырысады;

5) таза және нақты интонациялайды;

6) ырғақтық суретті дұрыс орындайды, тұрақты қарқынды дұрыс ұстайды;

7) әннің сөздерін дұрыс және анық айтады, бұрмалаусыз дауысты дыбыстарды әндетеді, дауыссыз дыбыстарды нақты және қысқа айтады, белсенді түрде артикуляциялайды;

8) концертмейстердің сүйемелдеуімен фонограммамен ән айтады;

9) микрофонмен жұмыс жасаудың бастапқы дағдыларына ие болады.

62. 2 сыныптағы бағдарламалық талаптар:

1) білім алушы музыкалық-теориялық, вокалдық білім, білік және дағдыларымен, дауыс аппаратының әр түрлі бөліктерінің қызметтерімен танысады, әншілік тұғырды сақтайды, әншілік дауыс

қасиеттерін дамытады (диапазонды кеңейту, орта диапазонды нығайту, дауыс күшін дамыту);

2) әншілік дауыстың негізгі қасиеттері қалыптасады (айқын сыңғырлау, ұшқырлылық, тембр бойынша тегістік), дауысты және дауыссыз дыбыстарды, сөздерді анық айтуды қалыптастырады, дауыстық дара бояулары анықталады;

3) білім алушылар ырғақ элементтерін пайдаланады, музыкамен қозғалады, сахналық мәдениетін тәрбиелейді, ән айту, нотаны оқу кезінде өзін бақылауға үйренеді;

4) білім алушы 9-10 шығарманы меңгереді.

63. 2 сыныптың бағдарламасын игеруден күтілетін нәтижелер.

2 сыныпта оқу жылының соңында білім алушы келесі білім, білік және дағдыларға ие болады:

1) дауыс аппаратының қызметтері туралы жалпы ұғымы болады (тыныс алу органдары, дыбысты қалыптастыру органдары, дыбыс шығару органдары), әншілік дауыс гигиенасын сақтайды;

2) әншілік тұғырды сақтайды;

3) шығарманың қарқыны мен сипаттамасына байланысты тыныс алуды ұйымдастыра біледі (байсалды дем шығару, жылдам дем шығару, белсенді дем шығару), дем шығаруда демді ұстап тұра алады, айтарлықтай ұзын музыкалық фразаларда тыныс алуды бөледі, демді ішке тартуды үнемдеуді біледі;

4) дауыстың жұмсақ шабуылын пайдалана отырып таза, табиғи, жеңіл дыбыспен ән айтады, дыбысты күш салусыз, тегіс, ауаның шығып кетпеуін қадағалай отырып, дені сау әншілік дауыс дыбысының даралығын сақтайды;

5) дыбыстың жоғарғы тұғырын сақтай отырып ырғақтық суретті таза және дәл интонациялайды;

6) ырғақтық суретті дұрыс орындайды, қарқынды үнемі ұстап тұрады;

7) шығарманың мінездемесіне қарай *legato*, *non legato*-ны айта алады;

8) әннің сөздерін дұрыс және нақты айта алады, дауысты дыбыстарды бұрмалаусыз әндетеді, дауыссыз дыбыстарды дәл және қысқа айтады, белсенді артикуляциялауды біледі;

9) әнді эмоциялы, көрнекі, әртүрлі серпінділік реңкте айтады;

10) ритмика элементтерін пайдалану және музыкамен қозғалады;

11) концертмейстердің сүйемелдеуімен, фонограммамен, а *carpella*-да ән айтады;

12) сахналық бейнелермен жұмыс істей алады;

13) микрофонмен жұмыс істеу дағдыларына ие болады.

64. 3 сыныптағы бағдарламалық талаптар:

1) бұрын алған музыкалық-теориялық, вокалдық білім, дағды, шеберліктерін қайталау, бекіту және тереңдету жүргізіледі, әншілік тұғыр дағдыға айналады;

2) дауыстың жеткілікті деңгейдегі иілгіштігін қамтамасыз ететін тегіс, байсалды-белсенді, үнемді, ұзын тыныс алу дағдыларымен жұмыс. Диапазонды шамамен бір жарым октаваға кеңейтіледі, регистрлерді тегістеу, аралас дыбыс шығуын қалыптасады, жұмсақ, сыңғырлаған, ұшқыр дыбысталуды қалыптасады, дара тембрді анықталады, әртүрлі сипаттағы шығармаларды орындауды үйренеді;

3) шығарманың көркемдік мәні мен мазмұнын музыкалық көрнекілік құралдарын, вокалдық-техникалық дағдыларды қолдана отырып, түрлі эмоция, сезім арқылы жеткізу дағдылары дамиды, өзіндік вокалдық орындау мәнерімен және сахналық мәдениетін тәрбиелеу жұмыстары жалғастырылады, би қозғалыстарын қоюды үйренеді;

4) білім алушы 12-13 шығарманы меңгереді.

65. 3 сыныптың бағдарламасын игеруден күтілетін нәтижелер.

3 сыныпта оқу жылының соңында білім алушы келесі білім, білік және дағдыларға ие болады:

1) дауыс аппаратының құрылысы мен олардың қызметі туралы ұғымы болады (тыныс алу органдары, дыбысты қалыптастыру органдары, дыбысты құраушы органдар);

2) әншілік дауыс гигиенасын сақтайды, суық тиіп сырқаттанған кезде дауысты қалпына келтірудің қарапайым әдістерін біледі;

3) әншілік тұғырды сақтайды;

4) бір тыныс алумен барынша ұзақ созылған фразаларды оны теңдей бөле отырып, ән айта біледі;

5) дауыс құраудың негізгі әдісі ретінде жұмсақ дауыс шабуылын қолдана отырып таза, табиғи, жеңіл дыбыспен, кейде, бейнелеу тәсілі ретінде қатаң шабуылды пайдаланып ән айта алады;

6) дыбысты күш салусыз, ауаны жібермей, тегіс созу, дұрыс әншілік дыбысталудың даралығын сақтай алады;

7) дыбыстың жоғарғы тұғырын сақтай отырып, таза және дәл интонациялай алады;

8) қарқынды үнемі сақтай отырып, ырғақтық суретті дұрыс орындайды;

9) шығарманың мінездемесіне байланысты legato, non legato, marcato, staccato-ны әндете біледі;

10) әннің сөздерін саналы түрде, көрнекілікпен айтады, дауысты дыбыстарды бұрмалаусыз әндетеді, дауыссыз дыбыстарды нақты және қысқа айту, белсенді артикуляциялау, орфоэпия ережелерін сақтайды;

11) әнді эмоциямен, көрнекілікпен, түрлі серпінділік реңктерімен айта алады;

12) концертмейстердің сүйемелдеуімен, фонограммамен, а cappella-мен ән айта біледі;

13) ырғақтық және музыкамен қозғалу элементтерін пайдалана алады;

14) сахналық бейнеде жұмыс жасай алады;

15) әншіліктің сахнаға шығар алдындағы және одан кейінгі тәртіп ережелерін біледі.

66. 4 сыныптағы бағдарламалық талаптар:

1) музыкалық-теориялық білімдерін нығайтумен, тереңдетілумен, вокалдық-техникалық дағдыларын одан әрі жетілдіріледі (төменгі қабырғалық- диафрагмалық тыныс алуды қолдану);

2) тірекпен ән айту, диапазонның кеңейтілуі, регистрлерді тегістеу, жоғары әншілік тұғырда ән айту, дауыстың икемділігі, түрлі дыбыс шабуылдарын меңгеруі, дыбысты жүргізудің түрлі тәсілдерін пайдалану, артикуляциялық аппараттың реттелгендігі;

3) әншілік дыбыс және оларды құру әдістері туралы вокалдық-естушілік ұғымдарын жетілдірумен жұмыс, есту қабілеттері зейінін және дыбыс қабылдау және шығару сапасын өз бетінше бақылауды қалыптастыру, жанры, сипаты әртүрлі шығармаларды орындау, әнді театрландыру әртістігі, сахналық бейне, даралықпен жұмыс жасау жалғастырылады;

4) ішкі түйсігі, қиялын дамыту, орындалатын әндердің эмоциялық-мәндік құрылысына ену қасиеттері дамиды, ән репертуарын талдау дағдылары жетілдіріледі (музыка және мәтін авторлары, шығарма сипаты, әдеби мәтін ерекшелігі, ән диапазоны, тесситура (қолайлы, қолайсыз) және әуен қозғалысының сипаты (толқын тәріздес, секіrmелі, ақырындап және тағы басқалары) жұмыс істеу жалғасады, вокалдық-техникалық қиындықтар: интонациялық (секірулермен, хроматизмдермен, аралықтың ұлғаюы мен қысқаруы); ырғақтық (синкоптар, дуолдер, триолдер және тағы басқа); серпінді; дикциялық; тыныс алуға байланысты қиындықтарды (ұзын сөз орамдары) жеңе біледі;

5) білім алушы 12-14 шығарманы меңгереді.

67. 4 сыныптың бағдарламасын игеруден күтілетін нәтижелер.

4 сыныпта оқу жылының соңында білім алушы келесі білім, білік және дағдыларға ие болады:

1) дауыс аппаратының құрылысы мен олардың қызметі туралы ұғымы болады (тыныс алу органдары, дыбысты қалыптастыру органдары, дыбысты құраушы органдар);

2) әншілік дауыс гигиенасын сақтайды, суық тиіп сырқаттанған кезде дауысты қалпына келтірудің қарапайым әдістерін біледі;

3) әншілік тұғырды сақтайды;

4) дыбыс шығаруға, тыныс алуға қатысатын барлық жүйелерді табиғи үйлестіруге әсер ететін бір қалыптылықты, еркіндікті пайдалана біледі;

5) дауыс құраудың негізгі әдісі ретінде жұмсақ дауыс шабуылын қолдана отырып таза, табиғи, жеңіл дыбыспен, кейде, бейнелеу тәсілі ретінде қатаң шабуылды пайдаланып ән айтады;

6) дыбыстың жоғарғы тұғырын сақтай отырып, таза және дәл интонациялайды;

7) күрделі ырғақтық фигураларды (триоли, сипкопы, пунктирлі ырғақ) орындау, агогикалық өзгертулерімен түрлі жылдамдықта орындау дағдыларына ие болады;

8) шығарманың сипатына байланысты *legato*, *non legato*, *marcato*, *staccato*-ны әндете біледі;

9) әннің сөздерін саналы түрде, көрнекілікпен айтады, дауысты дыбыстарды бұрмалаусыз әндетеді, дауыссыз дыбыстарды нақты және қысқа айтады, белсенді артикуляциялау, орфоэпия ережелерін сақтайды;

10) әнді эмоциямен, көрнекілікпен, түрлі серпінділік реңктерімен, дыбысты жұмырлау және күшейте айта алады;

11) ырғақтық және музыкамен қозғалу элементтерін пайдалана алады;

12) сахналық бейнемен, түрлі жанрдағы, сипаттағы шығармаларды жеке орындаумен жұмыс істей алады;

13) көпшілік алдында концерттік ән айту дағдыларына ие болады.

68. 5 сыныптағы бағдарламалық талаптар:

1) меңгерген вокалдық техниканың барлық түрлерін, музыкалық есту қабілеті, есту қабілеті ұғымдары, музыкалық-теориялық білімді жетілдіру және дамытумен жұмыс жалғастырылады, осыған қоса: әншілік аппараттың барлық элементтерінің еркіндігі мен үйлестірушілігі, тыныс алуды игеру, дыбыс сапасы, тембрлік бояудың сан алуандығы, артикуляциялық-штрихтық техникасы, икемділік, дауыстың техникалығы, резонаторларды қолдану шеберлігі, барлық диапазонда дауыс тегістігі;

2) шығарманың көркемдік мазмұны мен нысанасын қабылдау мен саналы ойлауымен жұмыс, әнді баяндаудағы дара орындаушылық, орындау мәдениеті, шығармашылық еркіндік, әртістікпен жұмыс жалғастырылады, білім алушының ішкі түйсігін, қиялын дамыту, орындалатын әннің ой-саналық құрылысына ену жұмыстары жалғастырылады;

3) жалпы және музыкалық ой-өрісі кеңейеді, әндік репертуарға жазбаша талдау жасау дағдылары (музыка және мәтін авторлары, шығарма сипаты, әдеби мәтіннің ерекшелігі), ән диапазоны, тесситура

(қолайлы, қолайлы емес), әуен қозғалыс сипаты (толқын тәріздес, ақырындап, секірмелі және тағы басқа) дағдылары жетілдіріледі;

4) вокалдық-техникалық қиындықтарды жеңеді: интонациялық (секірулер, хроматизмдер, аралықтың ұлғаюы және қысқаруы және тағы басқа); ырғақтық (синкоптар, дуолдер, триолдер және тағы басқа); серпінді; дикциялық; тыныс алуға байланысты қиындықтарды (ұзын сөз орамдары және тағы басқа) жеңу жұмыстары жүргізіледі, эстетикалық және сахналық мәдениет, вокалистің қозғалыстары және сахналық бейне жетілдіріледі;

5) білім алушы 12-14 шығарманы меңгереді.

69. 5 сыныптың бағдарламасын игеруден күтілетін нәтижелер.

5 сыныпта оқу жылының соңында білім алушы келесі білім, білік және дағдыларға ие болады:

1) дауыс аппаратының құрылысы мен олардың қызметі туралы ұғымы бар (тыныс алу органдары, дыбысты қалыптастыру органдары, дыбысты құраушы органдар);

2) әншілік дауысты қорғау және гигиена ережелерін біледі;

3) дауыс құрауға, тыныс алуға қатысушы жүйенің барлық үйлестірілуі мен еркіндігін меңзейтін негізгі әдісімен таза, табиғи, жеңіл дыбысты пайдалана алады;

4) барлық дауыс құраушы жүйенің еркіндігі мен үйлестірушілігін болжайтын дамыған вокалдық техникаға, артикуляциялық-штрихтық техниканың сан алуандығы, икемділігін, дауыс техникасын, резонаторлары қолдана алу білігі, барлық диапазондағы дауыс тегістігі, тембр байлығына ие болады;

5) шығарманың көркемдік мәні мен бейнесін анықтау және ашу үшін музыкалық көрнекілік және вокалдық техника құралдарын шебер пайдаланады;

6) әншілік репертуарды өз бетінше таңдау, талдау, орындау және толықтыру дағдыларын меңгеру;

7) сахналық бейнемен жұмыс жасау білігі, жанры, сипаты әртүрлі шығармаларды орындау даралығымен жұым істейді;

8) концерттік ән айту дағдыларына ие.

70. 6 сыныптағы бағдарламалық талаптар:

1) музыкалық есту қабілетін, естуі арқылы елестету, музыкалық-теориялық білімі, вокалдық техниканың барлық түрін оның ішінде: әншілік аппаратының барлық элементтері еркіндігі мен үйлестірушілігі, дауыс құрауға қатысушы барлық жүйелердің табиғи үйлестірілуіне мүмкіндік беретін: еркін, тең элементтерін, тіркпен ән айту, дыбыстың вокалдық сапасы мен әсемдігі, тембрлік бояудың сан алуандығы, икемділік, дауыстың қозғалғыштығы және техникасы, резонаторларды қолдана білу шеберлігі, артикуляциялық-штрихтық

техника, барлық диапазондағы дауыс тегістігін одан әрі жетілдіру және дамыту жұмыстары жалғастырылады;

2) шығарманың көркемдік мазмұны мен нысанасын қабылдау мен саналы ойлауымен жұмыс, әнді баяндаудағы дара орындаушылық, орындау мәдениеті, шығармашылық еркіндік, әртістікпен жұмыс жалғастырылады. Білім алушының ішкі түйсігін, қиялын дамыту, орындалатын әннің ой-саналық құрылысына ену қасиеттері дамиды;

3) жалпы және музыкалық ой-өрісі кеңейеді, әндік репертуарға жазбаша талдау жасау дағдылары (музыка және мәтін авторлары, шығарма сипаты, әдеби мәтіннің ерекшелігі), ән диапазоны, тесситура (қолайлы, қолайлы емес), әуен қозғалыс сипатымен (толқын тәріздес, ақырындап, секірмелі және тағы басқалар) жұмыс істеу жалғасады;

4) вокалдық-техникалық қиындықтар: интонациялық (секірулер, хроматизмдер, аралықтың ұлғаюы және қысқаруы және тағы басқалары); ырғақтық (синкоптар, дуолдер, триолдер); серпінді; дикциялық; тыныс алуға байланысты қиындықтарды (ұзын сөз орамдары) жеңу жұмыстары жүргізіледі;

5) эстетикалық және сахналық мәдениеті, вокалистің қозғалыстары және сахналық бейне жетілдіріледі, дара орындаушылық стилін құрумен жұмыс, концерттік нөмірлерді әзірлеу және құру, фонограммамен өз бетінше жұмыс, әндік репертуарды студияда жазумен жұмыс жасау жалғастырылады.

71. 6 сыныптың бағдарламасын игеруден күтілетін нәтижелер.

6 сыныпта оқу жылының соңында білім алушы келесі білім, білік және дағдыларға ие болады:

1) дауыс аппаратының құрылымы мен оның қызметін біледі (тыныс алу органдары, дыбысты қалыптастыру органдары, дыбысты құраушы органдар);

2) әншілік дауысты қорғау және гигиена ережелерін біледі;

3) дауыс құрауға, тыныс алуға қатысушы жүйенің барлық үйлестірілуі мен еркіндігін меңзейтін негізгі әдісімен таза, табиғи, жеңіл дыбысты пайдалана алады;

4) барлық дауыс құраушы жүйенің еркіндігі мен үйлестірушілігін болжайтын дамыған вокалдық техникаға, артикуляциялық-штрихтық техниканың сан алуандығы, икемділігін, дауыс техникасын, резонаторлары қолдана алу білігі, барлық диапазондағы дауыс тегістігі, тембр байлығына ие болады;

5) шығарманың көркемдік мәні мен бейнесін анықтау және ашу үшін музыкалық көрнекілік және вокалдық техника құралдарын шебер пайдалана алады;

6) әншілік репертуарды өз бетінше таңдау, талдау, орындау және толықтыру дағдыларына ие;

7) сахналық бейнемен жұмыс жасау, жанры, сипаты әртүрлі шығармаларды орындау даралығымен жұмыс жасай алады;

8) концерттік қойылым дағдыларына ие;

9) концерттік нөмірлердің драматургиясын әзірлей біледі;

10) әндік репертуарды студияда өз бетінше жазу жұмыстары дағдыларына ие болады.

72. 7 сыныптағы бағдарламалық талаптар:

1) вокалдық техниканың барлық түрлерін, музыкалық есту қабілеті, есту қабілеті ұғымдары, музыкалық-теориялық білімді, оған қоса: әншілік аппараттың барлық элементтерінің еркіндігі мен үйлестірушілігі, тыныс алуды игеру, дыбыс сапасы, тембрлік бояудың сан алуандығы, артикуляциялық-штрихтық техникасы, икемділік, дауыстың техникалығы, резонаторларды қолдану шеберлігі, барлық диапазонда дауыс тегістігін жетілдіру және дамытумен жұмыс жалғастырылады;

2) шығарманың көркемдік мазмұны мен нысанасын қабылдау мен саналы ойлауымен жұмыс, әнді баяндаудағы дара орындаушылық, орындау мәдениеті, шығармашылық еркіндік, әртістікпен жұмыс, білім алушының ішкі түйсігін, қиялын дамыту, орындалатын әннің ой-саналық құрылысына ену жұмысры жалғастырылады;

3) жалпы және музыкалық ой-өріс кеңейтіледі, әндік репертуарға жазбаша талдау жасау дағдылары (музыка және мәтін авторлары, шығарма сипаты, әдеби мәтіннің ерекшелігі) жетілдіріледі, ән диапазоны, тесситура (қолайлы, қолайлы емес), әуен қозғалысымен (толқын тәріздес, ақырындап, секіrmелі және тағы басқалар) жұмыстаржалғастырылады, вокалдық-техникалық қиындықтар: интонациялық (секірулер, хроматизмдер, аралықтың ұлғаюы және қысқаруы және тағы басқалары); ырғақтық (синкоптар, дуолдер, триолдер және тағы басқалары); серпінді; дикциялық; тыныс алуға байланысты қиындықтарды (ұзын сөз орамдары және тағы басқалары) жеңу жұмыстары жүргізіледі;

4) эстетикалық және сахналық мәдениет, вокалистің қозғалыстары және сахналық бейне жетілдіріледі, дара орындаушылық стилін құрумен жұмыс, концерттік нөмірлерді әзірлеу және құру, фонограммамен өз бетінше жұмыс, әндік репертуарды студияда жазумен жұмыс.

73. 7 сыныптың бағдарламасын игеруден күтілетін нәтижелер.

7 сыныпта оқу жылының соңында білім алушы келесі білім, білік және дағдыларға ие болады:

1) дауыс аппаратының құрылысы мен олардың қызметі туралы ұғымды біледі (тыныс алу органдары, дыбысты қалыптастыру органдары, дыбысты құраушы органдар);

2) әншілік дауысты қорғау және гигиена ережелерін біледі;

3) дауыс құрауға, тыныс алуға қатысушы жүйенің барлық үйлестірілуі мен еркіндігін меңзейтін негізгі әдісімен таза, табиғи, жеңіл дыбысты пайдалана алады;

4) барлық дауыс құраушы жүйенің еркіндігі мен үйлестірушілігін болжайтын дамыған вокалдық техникаға, артикуляциялық-штрихтық техниканың сан алуандығы, икемділігін, дауыс техникасын, резонаторлары қолдана алу білігі, барлық диапазондағы дауыс тегістігі, тембр дағдыларына ие;

5) шығарманың көркемдік мәні мен бейнесін анықтау және ашу үшін музыкалық көрнекілік және вокалдық техника құралдарын шебер пайдалана алады;

6) әншілік репертуарды өз бетінше таңдау, талдау, орындау және толықтырудың қалыптасқан дағдыларына ие болады;

7) сахналық бейнемен, жанры, сипаты әртүрлі шығармаларды орындау даралығымен өз бетінше жұмыс істеу алады;

8) концерттік қойылым дағдыларына ие болады;

9) концерттік нөмірлердің драматургиясын өз бетінше әзірлей алады;

10) әндік репертуарды студияда өз бетінше жазу жұмыстары дағдыларына ие.

11) негізгі терминдер мен түсініктерді біледі, орындалатын шығармалардың стильдері мен бағыттарында бағдарлана алады;

12) адамның әншілік қызметінің психофизикалық процесі туралы түсініктері бар, дауыс аппаратының анатомиясы, ән айтудағы оның жұмысы туралы жалпы мәліметтерді біледі;

13) музыкалық және вокалдық есту қабілеті, жалпы және музыкалық дүниетанымы бар;

14) әншілік тынысты ұйымдастыру, дыбыс тіірегі, резонаторлардың үйлестірілгін жұмысы, дұрыс дыбыс шығару және дыбыс жүргізудің түрлі түрлері (*legato*, *non legato*, *staccato*) дауыстың сапалы дыбысталуыменг дыбыс жүргізудің түрлері (тембр, жоғары дыбысты және динамикалық диапазон, дауыстың қозғалмалығы, дұрыс әншілік артикуляция және және дикцияның тазалығы) сияқты вокалдық-техникалық және музыкалық-орындаушылық дағдыларына ие және эмоциялық-көркемдік мәнерлігі, шығармаларды сенімді жеткізу;

15) дауысты қоюдың теориялық дағдыларына және вокалдық дағдыларды практикалық тәрбиелеудің әдістемелік тәсілдеріне ие болады;

16) орындаушылық қызметке қажетті вокалдық репертуары бар;

17) концертмейстердің сүйемелдеуімен, фонограммамен, а *carpella* жеке және ансамбльде орындау дағдыларына ие болады;

18) микрофонмен, аудио және дыбыстық аппаратурамен, фонограммамен, компьютермен жұмыс істеу дағдыларын біледі.

4. Үлгерімді бақылаудың мақсаты білім алушының білім беру бағдарламасын игерудегі нәтижелілігін анықтау болып табылады.

Білім алушылардың бағдарламаны игеруін бақылау – техникалық сынақ, академиялық тыңдалым түрінде, қорытынды аттестаттау – бітіру емтиханы түрінде іске асырылады.

75. Аттестаттау формасы және білім алушылардың көрсетілімдеріне қойылатын бақылау-бағдарламалық талаптар:

1) 1 сынып – бірінші, екінші, үшінші тоқсандарда: академиялық тыңдалым (фортепианоның сүйемелдеуімен 1 вокализ, музыкалық аспаптың сүйемелдеуімен қазақ және орыс тілдеріндегі 2 вокалдық шығарма);

2) 2 сынып – бірінші, екінші, үшінші тоқсандарда: академиялық тыңдалым (фортепианоның сүйемелдеуімен 1 вокализ, музыкалық аспаптың сүйемелдеуімен қазақ және орыс тілдеріндегі 2 вокалдық шығарма), төртінші тоқсанда: техникалық сынақ (фортепианоның сүйемелдеуімен 1 вокализ, музыкалық аспаптың сүйемелдеуімен қазақ және шетел тілдеріндегі 2 вокалдық шығарма);

3) 3 сынып – бірінші, екінші, үшінші тоқсандарда: академиялық тыңдалым (фортепианоның сүйемелдеуімен 1 вокализ, музыкалық аспаптың сүйемелдеуімен қазақ және орыс тілдеріндегі 2 вокалдық шығарма), төртінші тоқсанда: техникалық сынақ (фортепианоның сүйемелдеуімен 1 вокализ, музыкалық аспаптың сүйемелдеуімен қазақ және шетел тілдеріндегі 2 вокалдық шығарма);

4) 4 сынып – бірінші, екінші, үшінші тоқсандарда: академиялық тыңдалым (фортепианоның сүйемелдеуімен 1 вокализ, музыкалық аспаптың сүйемелдеуімен қазақ және орыс тілдеріндегі 2 вокалдық шығарма); төртінші тоқсанда: техникалық сынақ (фортепианоның сүйемелдеуімен 1 вокализ, музыкалық аспаптың сүйемелдеуімен қазақ және шетел тілдеріндегі 2 вокалдық шығарма);

5) 5 сынып – бірінші, екінші, үшінші тоқсандарда: академиялық тыңдалым (фортепианоның сүйемелдеуімен 1 вокализ, музыкалық аспаптың сүйемелдеуімен қазақ және орыс тілдеріндегі 2 вокалдық шығарма), төртінші тоқсанда: бітіру емтиханы (1 вокализ, 1 қазақ халық әні немесе Қазақстанның заманауи композиторларының 1 әні, 1 шетел композиторларының әні);

6) 6 сынып – бірінші, екінші, үшінші тоқсандарда: академиялық тыңдалым (фортепианоның сүйемелдеуімен 1 вокализ, музыкалық аспаптың сүйемелдеуімен қазақ және орыс тілдеріндегі 2 вокалдық шығарма), төртінші тоқсанда: техникалық сынақ (фортепианоның сүйемелдеуімен 1 вокализ, музыкалық аспаптың сүйемелдеуімен қазақ және шетел тілдеріндегі 2 вокалдық шығарма);

7) 7 сынып – бірінші, екінші, үшінші тоқсандарда: академиялық тыңдалым (фортепианоның сүйемелдеуімен 1 вокализ, музыкалық аспаптың сүйемелдеуімен қазақ және орыс тілдеріндегі 2 вокалдық шығарма); төртінші тоқсанда: бітіру емтиханы (1 вокализ, 1 қазақ халық әні немесе Қазақстанның заманауи композиторларының 1 әні, 1 шетел композиторларының әні);

76. Музыкалық білім беруде оқыту нәтижелерін бақылау өлшемшарттары пән бойынша ағымдық үлгерім нәтижелерінен және концерттік көрсетілімдерден алған бағаларынан тұрады.

Педагог білім алушының жұмысын бағалау кезінде келесі өлшемшарттарды ескереді:

1) вокалдық-техникалық және орындаушылық шеберлігі (интонацияның тазалығы, дикцияның анықтылығы, мәтінді түсініп айту, ырғақтық, әншілік диапазонның кеңдігі, баса айтудың мәнерлігі, динамикалық реңктер, тембрдің қанықтығы, стиль сезімі, орындау нақышы, микрофонды игеруі);

2) шығарманың көркемдік түрленуі (әртістік, пластика, сахналық жеткізу, шығарманың көркемдік бейнесін шешудегі ерекшелік, орындаушылық еркіндік).

77. Бағалау өлшемшарттары (концерттік бағдарламаны орындау):

1) «5» бағасы («өте жақсы») – вокалдық аппаратты еркін игеруі, әншілік тұғыр дұрыс қойылған, дауыс ырғағы таза, дыбыс жүргізудің, нюанстардың негізгі тәсілдерін білуі, есту қабілетін өзі бақылауы, ноталық мәтінді нақты оқуы және білуі, шығарманың көркемдік обейнесін ашуы, мәнерлі, әртістікпен орындауы, музыкалық мәнерлілік құралдарын ақындық және музыкалық мазмұнынымен ұштастыруы, орындап отырған шығармасына өз бетінше интерпретация жасау, орындау мәдениетінің жоғары;

2) «4» бағасы («жақсы») – вокалдық аппаратты еркін игеруі, дұрыс қойылған әншілік тұғыр, екпін тазалығы, дыбыс жүргізудің, нюанстардың негізгі тәсілдерін білуі, ноталық мәтінді білуі, есту қабілетін өзі бақылауы жеткіліксіз, шығарманың күрделі тұстарындағы техникалық олқылықтар (екпіннің таза болмауы), шығарманы орындаудың музыкалық ойы тарапынан дұрыс түсіндірілмеген, сахнадағы жүріс-тұрысының психофизикалық тұрақсыздығы;

3) «3» бағасы («қанағаттанарлық») – вокалдық аппаратты меңгеруі, дыбыс шығару тәсілдерінің жеткіліксіздігі, темптік ритмдік ұйымдастырудың болмауы, динамикалық біртектілігі және дыбыс шығарудың бірсарындылығы, авторлық ноталық мәтінді оқуда музыканы дұрыс түсінбей, формальді түрде орындап шығуы, орындауда есту қабілетін бақылауы әлсіз, орындауында стилистикалық және екпіндік қателері бар, орындау мәдениетінің деңгейі орташа, сахнадағы психологиялық күйі тұрақсыз;

4) «2» бағасы («қанағаттанарлық емес») – вокалдық аппаратты, дыбыс шығару тәсілдерін игермеуі, авторлық ноталық мәтіннің мәнін түсінбей формальді түрде орындауы, орындауын естуді бақылауының әлсіздігі, орындауындағы стильдік және екпіндік қателіктердің болуы, орындау мәдениетінің төмендігі;

5) «Сынақ» (баға қойылмайды) – орындауы оқытудың аталған кезеңінің тиісті деңгейіне сәйкес.

**Образовательная программа
по предмету «Эстрадный вокал» детских музыкальных школ
и музыкальных отделений детских школ искусств**

1. Образовательная программа по предмету «Эстрадный вокал» детских музыкальных школ и музыкальных отделений детских школ искусств (далее - Программа) определяет единый комплекс основных характеристик образования, включающий цель, результаты и содержание обучения, организацию образовательного процесса, способы и методы их реализации, критерии оценки результатов обучения по предмету «Эстрадный вокал».

2. В настоящей программе используются следующие понятия:

1) артикуляция – способ исполнения последовательного ряда звуков при игре на музыкальном инструменте или при пении вокальных партий;

2) певческий голос – голос при пении, характеризующийся особым произвольным дыханием с быстрым бесшумным ротовым вдохом и замедленным выдохом, а также большим объемом вдыхаемого воздуха;

3) вибрато – естественное свойство певческого голоса; легкое колебательное изменение высоты или громкости выдержанного тона с целью создания дополнительного красочного эффекта;

4) опертый звук в вокальном искусстве – собранный звук, богатый тембровыми красками, хорошо несущийся и округленный;

5) диапазон – звуковой объем певческого голоса, музыкального инструмента, звукоряда, мелодии;

6) звуковой диапазон – диапазон частот, воспринимаемый слуховым аппаратом человека;

7) звукоизвлечение – извлечение, порождение звуков при игре на музыкальном инструменте или пении;

8) атака звука – первоначальный импульс звукоизвлечения, необходимый для образования звуков при игре на каком-либо музыкальном инструменте или при пении вокальных партий; некоторые нюансировочные характеристики различных способов звукоизвлечения, исполнительских штрихов, артикуляции и фразировки;

9) примарный тон – звук, который получается при полном расслаблении гортани;

10) тесситура – преобладающее расположение звуков по высоте в музыкальном произведении по отношению к диапазону голоса (вокала) или музыкального инструмента.

2. Цель программы: комплексное развитие личности обучающегося, формирование умений певческой деятельности,

совершенствование специальных вокальных навыков, координации деятельности голосового аппарата с основными свойствами певческого голоса и развитие слуховых навыков.

3. Задачи программы.

Образовательные:

1) создание представлений о певческом искусстве, как о целостном, исторически развивающемся явлении;

2) расширение общей и музыкальной культуры, формирование познавательного интереса к лучшим образцам казахстанской и мировой эстрадной и популярной музыки, развитие ассоциативного мышления в процессе освоения произведений различных стилей, жанров, исполнительских школ, совершенствование художественно-эстетического вкуса обучающегося.

Развивающие:

1) развитие музыкальных способностей, формирование знаний, умений, навыков, обеспечивающих овладение вокальной техникой, специфическими приемами, характерными для различных жанров эстрадной, популярной музыки;

2) формирование навыков достижения единства музыкально-художественных средств и вокально-технических, исполнительских навыков в раскрытии и воплощении художественного замысла произведений;

3) формирование навыков самостоятельной работы над вокальным репертуаром, развитие потребности к самовыражению и дальнейшему саморазвитию;

4) обогащение вокально-педагогического репертуара для будущей певческой деятельности в качестве исполнителей;

5) воспитание сценической культуры.

Воспитательные:

1) воспитание трудолюбия, целеустремленности и упорства в достижении поставленных целей;

2) воспитание навыков самоорганизации и самоконтроля, умение концентрировать внимание, слух, мышление, память;

3) усвоение нравственных гуманистических норм жизни и поведения;

4) воспитание культурной толерантности через вхождение в музыкальное искусство различных национальных традиций, стилей, эпох.

5. Срок освоения образовательной программы – семь лет.

6. Объем учебного времени на реализацию программы определяется типовым учебным планом детских музыкальных школ, приведенном в приложении 1 к настоящему приказу. Обучение осуществляется в индивидуальной форме.

7. Цель учебного предмета реализуется через систему ключевых задач личностного, познавательного, коммуникативного и социального развития. Содержание обучения реализуется во взаимосвязи со способами действий, формами общения с музыкальным творчеством, которые формируются в учебном процессе.

8. Особенностью программы является ее общеразвивающая направленность на приобретение детьми знаний, умений и навыков пения, опыта творческой деятельности, приемов сольного и ансамблевого исполнительства.

9. Предмет ориентирован на традиционное обучение, индивидуально-дифференцированный подход к каждому обучающемуся, развитие художественно-образного мышления, овладение детьми духовными и культурными ценностями, выявление одаренных детей в области музыкального искусства.

10. Педагог создает условия для реализации индивидуального подхода к каждому обучающемуся за счет гибкости в постановке учебных задач, возможности формирования стратегии обучения каждого ребенка.

11. Основные принципы достижения цели программы:

- 1) постепенность в развитии природных способностей детей;
- 2) строгая последовательность в овладении музыкальной лексикой и техническими приемами;
- 3) систематичность и регулярность занятий;
- 4) целенаправленность учебного процесса.

12. Программа предназначена для обучения детей, желающих получить основы вокального образования, освоить технику вокального пения, научиться исполнять классические произведения, казахские, русские песни, песни народов мира.

13. Программа создает условия для формирования умений певческой деятельности, совершенствования специальных вокальных навыков, координации деятельности голосового аппарата с основными свойствами певческого голоса и развития слуховых навыков.

14. Программа направлена на творческое, эстетическое, духовно-нравственное развитие обучающегося и даёт возможность приобретения опыта исполнительской сольной практики, навыков самостоятельной работы по изучению и постижению музыкального искусства.

15. Программа рассчитана на детей различной степени музыкальной одарённости, подготовки и общего развития. Педагог создает условия для реализации индивидуального подхода к каждому обучающемуся за счет гибкости в постановке учебных задач, возможности формирования стратегии обучения каждого ребенка. Особое внимание педагог обращает на доступность, постепенность и

последовательность в освоении музыкальных знаний, пробуждение у детей интереса к музыке.

16. Программа ориентирована на выработку у обучающегося личностных качеств, способствующих:

- 1) освоению обучающимся знаний, умений и навыков вокального пения, позволяющих творчески исполнять музыкальные произведения в соответствии с необходимым уровнем музыкальной грамотности;
- 2) приобретению обучающимся опыта творческой деятельности;
- 3) овладению обучающимся духовными и культурными ценностями народов мира;
- 4) получению музыкального образования и приобщению к музыкальной культуре;
- 5) формированию у обучающегося комплекса знаний, умений и навыков, позволяющих в дальнейшем осваивать основные профессиональные образовательные программы в области музыкального искусства.

17. Психолого-педагогическое сопровождение направлено на:

- 1) создание условий для личностного, интеллектуального и социального развития, профессионального самоопределения обучающегося, соответствующих его индивидуальности, развитию творческих способностей, с учетом интеллектуально-личностных возможностей;
- 2) создание у обучающегося позитивной мотивации к обучению;
- 3) оказание помощи личности в ее самопознании, формировании адекватной самооценки и адаптации в реальных жизненных условиях, преодолении кризисных ситуаций и достижении эмоциональной устойчивости, способствующих личностному росту и саморазвитию обучающегося;
- 4) оказание психологической помощи и поддержки обучающегося в соответствии с целями и задачами программы.

18. Привитие обучающемуся необходимых исполнительских навыков и умений осуществляется в процессе работы над различными по содержанию, характеру и стилю художественными произведениями, а музыкальное воспитание и развитие их основывается на изучении народной музыки, творчества казахстанских, русских и зарубежных композиторов.

19. Программа учитывает возрастные и индивидуальные особенности обучающегося, ориентирована на развитие функциональной грамотности школьников и достижение ключевых и предметных компетенций (освоенных специфических знаний, умений, навыков в рамках учебного предмета).

20. Методологическая основа программы:

- 1) концепция целостного подхода к формированию личности;

2) теория возрастного, личностно-деятельностного, индивидуально-дифференцированного и проблемно-исследовательского подходов в обучении;

3) общедидактические постулаты современной педагогики, детерминированные ими подходы к содержанию, формам и методам образовательного процесса;

4) разработка проблемы развития творческих и исполнительских способностей обучающегося в контексте развивающего обучения;

5) теоретические и методические установки видных педагогов и музыковедов.

21. Педагогические принципы отбора содержания учебного материала:

1) принцип природосообразности и доступности учитывает возрастные особенности обучающегося, позволяя отобрать доступный для слушания, изучения, исполнения учебный материал, который будет способствовать музыкальному и духовно-нравственному развитию обучающегося;

2) принцип преемственности означает связь между всеми классами обучения на уровне содержания и музыкально-исполнительской деятельности обучающегося;

3) принцип индивидуализации обучения является главным способом практического освоения исполнительских навыков игры на инструменте;

4) принцип творчества раскрывает способности и склонности обучающихся, способствует созданию ситуации успеха, радости общения с искусством.

22. Специфика индивидуального обучения по предмету «Эстрадный вокал» создает условия для вариативности выбора методов, средств, форм обучения и подбора репертуарного комплекса.

23. Для достижения поставленных задач используются следующие методы обучения:

1) беседа, рассказ, объяснение, дискуссия;

2) наглядно-демонстрационный – исполнение произведения педагогом на инструменте, наблюдение, показ интерактивных и мультимедийных презентаций;

3) практический – работа на инструменте, подготовительные упражнения, самостоятельный разбор произведения, работа над отдельными частями произведения;

4) аналитический – сравнения и обобщения, развитие логического мышления;

5) эмоциональный – подбор ассоциаций, образов, художественного впечатления, развитие музыкально-образного мышления.

24. Выбор методов зависит от возраста и индивидуальных особенностей, физических данных, уровня развития музыкальных способностей обучающегося.

25. Формы занятий:

- 1) практические – приемы и навыки игры отрабатываются на инструменте;
- 2) групповые занятия проводятся для коллективного музицирования в ансамбле;
- 3) репетиционно-концертные (подготовка и публичное представление концертных номеров);
- 4) конкурсы;
- 5) урок-игра (использование игровых технологий на уроке);
- 6) урок-экскурсия.

26. Основной формой учебно-воспитательной работы в классе является урок, проводимый как индивидуальное занятие педагога с обучающимся. Программа занятий состоит из одновременно проводимых теоретических и практических занятий.

27. Виды внеурочных форм работы:

- 1) игра в ансамбле;
- 2) подготовка к концертным, конкурсным выступлениям;
- 3) участие в творческих и культурно-просветительских мероприятиях;
- 4) посещение филармоний, театров, концертных залов, музеев;
- 5) встречи с музыкальными деятелями, исполнителями, композиторами.

28. На основе настоящей программы педагог разрабатывает рабочую учебную программу, которая определяет оптимальные и наиболее эффективные для данного класса содержание, формы, методы и приемы организации образовательного процесса.

29. Структурные элементы рабочей учебной программы:

- 1) титульный лист;
- 2) пояснительная записка;
- 3) планирование учебной деятельности;
- 4) учебно-методическое обеспечение учебного процесса.

31. На титульном листе размещаются основные сведения:

- 1) название организации образования;
- 2) название учебного предмета;
- 3) обозначение класса, для которого разработана рабочая учебная программа;
- 4) сроки действия рабочей учебной программы (учебный год);
- 5) краткая информация о педагоге;
- 6) место для отметки об утверждении рабочей учебной программы руководителем организации образования.

30. Содержание пояснительной записки:

- 1) образовательная программа как основание;
- 2) педагогическая цель и задачи, актуальные при обучении предмету в данном классе;
- 3) особенности обучения в данном классе (развивающие, коррекционно-развивающие, работа с одаренными детьми);
- 4) особенности и проблемы, существующие в организации работы в данном классе;
- 5) информация об изменении сроков и/или времени изучения отдельных тематических блоков (разделов) с указанием причин и целесообразности изменений.

31. Раздел «Планирование учебной деятельности» содержит календарно-тематическое планирование с выделением характеристик деятельности обучающихся, репертуарный перечень по классам.

32. Содержание раздела «Учебно-методическое обеспечение учебного процесса»:

- 1) перечень познавательной литературы для обучающегося;
- 2) перечень методической литературы для педагога;
- 3) перечень учебно-наглядных пособий.

33. Рабочая учебная программа педагога рассматривается на заседании методического совета и утверждается руководителем организации образования до начала учебного года.

34. Педагог на основе рабочей учебной программы составляет индивидуальный план обучения на каждого обучающегося. Индивидуальный план характеризует гармоничный процесс музыкального и духовно-нравственного развития обучающегося.

35. Индивидуальный план обучающегося составляется на каждое полугодие, утверждается руководителем организации образования, заносится в журнал или личное дело обучающегося.

36. При составлении индивидуального плана учитываются перспективные и текущие задачи планирования индивидуальной работы в соответствии с характеристикой обучающегося в начале и конце учебного года.

В одном и том же классе индивидуальные планы по реализации программы, концертные и экзаменационные программы значительно отличаются по уровню сложности.

37. Индивидуальный план обучающегося отражает широкие репертуарные тенденции, обновление и обогащение репертуара благодаря привлечению народной, классической и современной музыки с использованием элементов композиторской техники.

38. Правильная организация учебного процесса, успешное и всестороннее развитие музыкально-исполнительских данных

обучающегося зависят непосредственно от того, насколько тщательно спланирована работа в целом, продуман выбор репертуара.

39. Педагог вырабатывает индивидуальную репертуарную стратегию для каждого обучающегося с учетом его музыкальных потребностей и особенностей дарования.

40. Педагог формирует индивидуальный репертуарный перечень музыкальных произведений, систематизирует произведения и дополняет репертуар в соответствии с индивидуальными возможностями обучающегося.

41. Репертуарный перечень включает произведения казахской, русской, зарубежной музыки, высокохудожественные детские, юношеские пьесы современных композиторов, популярные песни из мультфильмов, детских кинофильмов, народную музыку.

42. Педагог активно использует в учебном процессе обработки казахских народных песен, произведения казахстанских композиторов, учитывая в процессе их изучения характерные ладовые, гармонические, ритмические и мелодические особенности.

43. Насыщенность учебного репертуара сочинениями разных жанров и стилей создает благоприятную ситуацию для изучения, сравнения, систематизации музыкального материала.

44. Педагог систематически обновляет и расширяет репертуарный перечень, включая в него гаммы и упражнения на развитие технических навыков, произведения крупной формы, полифонию, пьесы, этюды, ансамбли, аккомпанементы.

45. Педагог тщательно продумывает методику и репертуар обучающегося, добиваясь постепенного перехода от менее трудных заданий к более сложным, подбирая учебный материал, доступный для обучающегося как со стороны художественного содержания, так и техники исполнения.

46. Педагог устанавливает степень завершённости работы над репертуаром, фиксирует этапы изучения произведений, варьирует объём и сложность программы, пополняя репертуарный список за счёт нового репертуара с учётом личностного и индивидуального подходов к каждому обучающемуся.

47. В работе над репертуаром педагог учитывает, что часть произведений предназначена для публичного или концертного (экзаменационного) исполнения, остальные - для работы в классе или в порядке ознакомления.

48. В индивидуальный план не включаются произведения, превышающие музыкально-исполнительские, художественные, технические возможности обучающегося, также не соответствующие его возрастным особенностям.

49. Для расширения музыкального кругозора обучающегося, помимо произведений, детально изучаемых в классе, осуществляется знакомство с целым рядом произведений казахской, русской, зарубежной музыки, разнохарактерных пьес, допуская при этом различную степень завершенности работы над ними, не требуя обязательного выучивания наизусть.

50. Обязательные разделы индивидуального плана:

- 1) работа над вокализмами, гаммами;
- 2) работа над артикуляционными, дыхательными упражнениями;
- 3) исполнение пьес классических и современных авторов;
- 4) исполнение произведений композиторов Казахстана;
- 4) исполнение народных песен;
- 5) работа в составе ансамбля;
- 6) навыки чтения нот с листа и транспонирования.

51. В конце каждого полугодия педагог отмечает качество выполнения задания и вносит изменения в ранее утвержденный репертуарный перечень, в конце года даёт характеристику музыкального и технического развития, успеваемости и работоспособности обучающегося.

52. Характеристика обучающегося на конец года освещает следующие стороны его индивидуальности:

- 1) уровень музыкальных данных – слух, ритм, память;
- 2) умение заниматься самостоятельно;
- 3) степень грамотности в разборе текста, быстрота освоения музыкальных произведений;
- 4) общее развитие, эмоциональность, восприимчивость, скорость реакции;
- 5) отношение к занятию музыкой;
- 6) работоспособность, собранность;
- 7) умение заниматься самостоятельно;
- 8) степень грамотности в разборе текста;
- 9) скорость освоения музыкальных произведений;
- 10) успехи к концу года;
- 11) недостатки в музыкально-техническом развитии обучающегося и задачи по их преодолению.

53. Для характеристики обучающегося отмечаются такие индивидуальные качества, как целеустремленность, наличие художественного воображения, свободное владение голосом, наличие технической свободы.

54. Самостоятельные занятия проводятся регулярно и систематически. Объем работы определяется с учетом минимальных затрат на подготовку домашнего задания, параллельного освоения детьми программы общего среднего образования.

55. Индивидуальная домашняя работа проводится в несколько приемов и строится в соответствии с рекомендациями педагога. В первую очередь прорабатываются самые сложные задания. С учетом умственных и физических возможностей обучающегося педагог определяет время работы над тем или иным произведением.

56. Межпредметные связи предмета «Эстрадный вокал» с предметами «Сольфеджио», «Казахская музыкальная литература», «Мировая музыкальная литература», «Коллективное музицирование» побуждают обучающихся к целостному познанию различных художественных явлений.

57. Содержание учебного предмета в 1-7 классах.

Базовую основу содержания учебного предмета представляют следующие тематические разделы:

Раздел 1. Постановка голоса. Певческая установка. Основные свойства певческого голоса.

1) Постановка голоса – процесс индивидуального обучения пению, заключается в выработке у обучающегося рефлекторных движений голосового аппарата, способствующих правильному звучанию. Понятие хорошо поставленного голоса включает его ровность на всем диапазоне (сглаженность регистров), звучность, прикрытость гласных, красоту тембра, гибкость. Хорошо поставленный голос характеризуется присутствием в его звучании певческих формант.

2) Певческая установка – положение, которое певец принимает перед началом фонации (звукоизвлечения). Закрепление в сознании и нервно-мышечных ощущениях обучающегося наиболее естественного, удобного и результативного исходного положения корпуса, ротоглоточной полости и всего голосового аппарата. Певческая установка при положении стоя: прямое собранное положение корпуса, равномерная опора на обе ноги. Руки свободно опущены по бокам или соединены кистями перед грудью или за спиной, грудь развернута, плечи слегка оттянуты назад, голову держать прямо, ненапряженно. При положении сидя, сохраняется то же положение корпуса и головы, ноги поставлены под прямым углом. Важно приучить обучающегося принимать в должный момент певческую установку, поскольку это помогает овладеть правильными певческими навыками.

3) Основные свойства певческого голоса. Звуковой диапазон. Тесситура. Примарные тоны. Высокая и низкая певческие форманты. Сила (интенсивность) голоса. Тембр голоса (звонкость, блеск, объем, плотность и общая окраска). Полетность голоса. Высокая позиция звука. Певческое вибрато.

4) Основные вокальные навыки – звукообразование, певческое дыхание, слуховые навыки, артикуляция, навыки эмоциональной выразительности.

Раздел 2. Строение голосового аппарата, процесс голосообразования

1) Голосовой аппарат – система органов, которая участвует в образовании голоса и речи.

Органы дыхания – легкие, дыхательные пути, мышцы, осуществляющие процесс дыхания. Функция дыхательной системы – осуществление газообмена. Органы дыхательной системы: носовая полость, носоглотка, гортань, трахея, легкие, диафрагма.

Органы формирования звука – резонаторы, артикуляционный аппарат.

Резонаторы – воздушные полости дыхательного тракта, окружающие голосовые складки сверху и снизу: верхние головные и нижние грудные резонаторы. Грудные резонаторы: трахея, бронхи.

2) Головные резонаторы: глотка, носоглотка, ротовая полость, носовая полость, придаточные полости носа.

Артикуляционный аппарат – система органов, благодаря которым формируются звуки речи и голоса. Активные органы речи: голосовые складки, язык, губы, мягкое небо, глотка, нижняя челюсть. Пассивные органы речи: зубы, твердое небо, верхняя челюсть.

Органы звукообразования – гортань, голосовые складки.

3) Процесс голосообразования – результат сложного и тонкого взаимодействия всех частей гортани, которое осуществляется через широкую сеть нервных связей с головным мозгом. Физиологический акт, заключающийся в напряжении голосовых складок и приведении их друг к другу, в повышении под действием межреберных мышц и диафрагмы давления воздуха в трахее и бронхах, периодическом прорыве его через голосовую щель с возникновением колебаний голосовых складок, обуславливающих колебания воздушной среды, воспринимаемые как звуки голоса.

Раздел 3. Вокальные навыки. Работа над дыханием (понятие о певческом дыхании, дыхательная гимнастика)

1) Вокальные навыки – частично автоматизированный способ выполнения действия, являющегося компонентом певческого акта.

2) Начальный этап – создание регулировочного вокально-музыкального образа, понимание способов выполнения вокальных действий и попытки их осуществления. Следующий этап – образование условнорефлекторных связей в соответствии с заданной акустической нормой. По мере тренировки эти связи упрочиваются, устраняются лишние движения и ошибки, выполнение отдельных действий

становится четким, качество их повышается. Они автоматизируются и сливаются в единый певческий акт.

3) Дальнейшая пластическая приспособляемость процесса голосообразования (сложившихся динамических стереотипов) к изменению ситуации воспроизведения звука (например, освоение звучания и способа голосообразования в верхней или нижней части диапазона, изменение звучания в зависимости от эмоционально-смыслового содержания исполняемого произведения).

4) Певческое дыхание и его развитие, как основы пения происходит в процессе работы над певческим звуком, и воспитывается постепенно и систематично. Певческое дыхание равномерное, свободное, способствующее естественной координации всех систем, участвующих в голосообразовании. Типы дыхания. Костальное (ключичное, верхне-грудное, грудное). Косто-абдоминальное (смешанное, грудобрюшное) дыхание. Абдоминальное (брюшное, диафрагматическое) дыхание. Нижнереберно-диафрагматическое дыхание. Элементы фонационного дыхания (взятие дыхания, задержка вдоха и сохранение состояния вдоха во время пения музыкальной фразы). Контроль вдоха и выдоха, ритм и организация дыхания. Ползуевок.

5) Певческое дыхание - основа «опертого» звука. Певческая опора - сложное комплексное чувство, зависит от правильной организации дыхания, образования звука и резонирования голоса. Основные критерии певческой опоры - качество воспроизводимого звука. Опёртый звук. Неопёртый звук. Дыхательные упражнения. Беззвуковые упражнения. Тренаж вдоха и выдоха для развития опоры дыхания, диафрагмы, мышц брюшного пресса. Звуковые упражнения. Дыхательная гимнастика.

Раздел 4. Принципы артикуляции в речи и пении (речевые и вокальные упражнения для развития артикуляционного аппарата).

1) Артикуляционный аппарат в речи. Органы ротоглоточного канала: язык, губы, мягкое небо, зев, глотка, мышцы нижней челюсти. Гласные, согласные звуки. Координация работы артикуляционного аппарата с дыхательными мышцами и мышцами горла

2) Артикуляционный аппарат в пении работает в условиях изменившейся длины надставной трубки и более широко открытого рта. Увеличение сокращение мышечных стенок резонаторных полостей, увеличение полости ротоглоточного канала, изменение речевых укладов языка, губ и мягкого нёба; увеличение степени раскрытия рта. Приспособление артикуляционного аппарата к новым положениям или позициям, при которых будут организованы нужные размеры ротовой и глоточной полостей для образования нужных формант конкретных гласных. Округление гласных. Гласные,

согласные в пении. Законы вокальной орфоэпии. Речевые и вокальные упражнения для развития артикуляционного аппарата.

Раздел 5. Работа над звуком (пение гласных, произношение согласных, характер звуковедения, атака звука, высокая позиция звука)

1) Формирование гласных и согласных звуков в пении. Выработка основных вокальных качеств голоса. Высокая и низкая форманты гласного звука. Единое формирование гласных в пении. Ударные и редуцированные гласные. Упражнения на выравнивание гласных. Согласные (губные, языковые, небные, глухие, звонкие, шипящие, сонорные). Формирование гласных в сочетании с согласными. Характер произношения согласных от художественного образа произведений, способов звуковедения. Вокально-фонетические средства эмоциональной выразительности в пении.

2) Характер звуковедения. Легато (*legato*) – непрерывное, связанное, плавное пение без толчков, без прерывания дыхания на гласных, с перенесением согласных, заканчивающих слог, к следующему слогу, а также пропевание звучащих сонорных (л, м, н, р) согласных. Согласные при легато - плотно «сцеплены» между собой, произношение производится быстро, без нарушения единого потока звука.

3) Нон легато (*non legato*) – прием звуковедения, предусматривающий разделение звуков, которые не связываются между собой, некоторое подчеркивание каждого звука мелодии, но с сохранением ее непрерывности. Разделение звуков производится кратковременной задержкой (без возобновления) дыхания перед новым звуком. Подчеркивание звуков не переходит в нарочитые акценты и тем более – в цезуры или паузы. В то же время преуменьшение подчеркивания не приводит к стиранию отчетливых граней каждого возникающего звука или аккорда и тем самым свести мелодию к невыразительному приему, среднему между легато и нон легато.

4) Стаккато (*staccato*) – прием звуковедения, предусматривающий исполнение отрывистое, короткими длительностями, легкими толчками, отделяя один звук от другого.

5) Атака звука - способ приведения в действие голосовых связок при образовании голоса. Мягкая - голосовые связки приходят в колебание в момент их смыкания, начала звучания, а не перед ним. Придает звучанию голоса мягкость, бархатистость, богатство обертонов. Твердая - голосовая щель плотно замыкается перед началом звука, а затем с силой прорывается напором выдыхаемого воздуха. Обеспечивает звучанию голоса громкость, яркость, энергичность, резкость. Придыхательная – неполное смыкание связок, при котором звучанию голоса предшествует шум (придыхание), возникающий

оттого, что выдыхаемый воздух начинает проходить через голосовую щель еще до смыкания связок и их колебания;

6) Позиция звука – выражение влияния тембра на восприятие высоты звука. Высокая и низкая позиции звука. Наличие в тембре достаточного количества высокочастотных обертонов делает звук более ярким, звонким, светлым, полетным, то есть высоким по позиции. При недостатке высокочастотных обертонов он при той же абсолютной высоте воспринимается как более глухой, низкий, плоский. Позиционную нечистоту можно исправить, обратив внимание на точность и правильность техники голосообразования.

7) Высокая певческая позиция связана с понятиями: «певческая маска», «полузевок» и «опора звука». Сохранение высокой позиции – пение на глубоком не перегруженном дыхании с активным включением брюшного пресса, следует хорошо раскрывать полость рта и глотки, освободить нижнюю челюсть, использовать прикрытый звук и мягкую, точную атаку. В процессе нахождения такой позиции решающую роль играет высоко поднятое мягкое нёбо. При этом челюсти разжимаются, мягкое нёбо полностью отделяет глотку от носоглотки, опускается гортань, освобождается язык, активизируются мышцы глотки и зева.

8) Вокальный зевок является важным методологическим приемом для правильного звукообразования, он подготавливается при вдохе, формируя условия для начала звукообразования и верной подачи звука. Пение в высокой звуковой позиции предполагает использование певческой маски, то есть полную активизацию головных резонаторов, которые являются верхней опорой звука, в то время, как дыхание является его нижней опорой. Посыл звука «в маску» способствует правильной атаке звука, то есть организации дыхания в момент звукообразования. Дыхание посылается узкой струей к корням верхних зубов. Чем дальше от корней верхних зубов будет отодвигаться точка упора звука, тем менее ярким будет сам звук.

Раздел 6. Классификация певческих голосов и регистры певческого голоса (расширение певческого диапазона за счет упражнений на развитие головного и грудного регистров).

1) Классификация певческих голосов. Диапазон – звуковой объем голоса. Регистр певческого голоса – фонационный ряд одинаковых по тембру звуков, берущихся единым приемом, определенный участок звукового объема (верхний, средний, нижний). Регистры детских голосов. Основные регистры певческого голоса – грудной регистр (Chest voice), фальцет (Falsetto), головной регистр (head), микст (Mixed voice), свистковый регистр (Whistle register), штро бас (Stroh bass). Выравнивание регистровых порогов и сглаживание регистров голоса. Переходные ноты. Детские голоса. Сопрано: ми–фа–диез (второй октавы), альт: ля–си (первой октавы, при переходе к головному

регистру); ре–ми (первой октавы, при переходе к грудному регистру). Расширение певческого диапазона за счет упражнений на развитие головного и грудного регистров. Развитие нижних и верхних звуков укреплением центра диапазона голоса.

Раздел 7. Координация между слухом и голосом (чистота интонации, упражнения для выработки правильной певческой позиции).

1) Слуховые навыки. Слуховое внимание и самоконтроль. Дифференцирование качественных сторон певческого звучания. Вокально-слуховые представления о певческом звуке и способах его образования. Слухо-двигательные связи между восприятием и воспроизведением (координация между слухом и голосом). Их формирование на основе систематического воспитания слухового внимания и самоконтроля за качествами воспринимаемого и воспроизводимого звучания. Осознание отдельных элементов звука, способов звукоизвлечения, артикуляции и дыхания.

2) Зависимость чистоты интонации от степени развитости музыкального слуха и от объема слуховых представлений. Вокально-интонационные упражнения (пение гамм, интервалов, аккордов, секвенций, различных мелодических оборотов) для развития музыкального слуха (ладового, гармонического, внутреннего).

3) Выработка правильной певческой позиции - совокупность работы мышц всего тела, всех составляющих голосового аппарата, начиная с диафрагмы, брюшной полости и заканчивая низко уложенными, расслабленными связками в гортани и языка во время пения.

Раздел 8. Дефекты голоса и их устранение (горловой и носовой призвуки, форсировка звука, упражнения на устранение дефектов).

Дефекты голоса. Горловой призвук. Тусклое звучание голоса. Зажимы разного рода. Носовой призвук. Заглубленный звук. «Белый» звук. Дефекты дикции. Форсирование. Сип, нарушения вибрато (тремоляция, «качка», «прямой голос»), фальшивая интонация, низкая позиция звука.

Раздел 9. Работа над художественно-исполнительской стороной вокального репертуара.

1) Восприятие и осмысление содержания и формы художественного произведения. Выработка индивидуальной исполнительской концепции идейно-художественного замысла. Поиск наиболее оптимального решения творческой задачи. Конструирование формы и содержания исполнения, рождение чувства уверенности в своей художественной правоте и ценности созданной им трактовки.

2) Эстрадный образ певца – нахождение оригинального и органичного образа (имиджа). Выразительные средства эстрадной

песни – вокал, слово, актерское мастерство, пластика эстрадного артиста-вокалиста, костюм, свет, мизансцены. Мера использования дополнительных выразительных средств зависит от индивидуальности исполнителя, смыслового, образного, эмоционального и стилевого своеобразия песни.

3) Индивидуальность исполнителя, характер музыкально-текстовой основы песни, жанровая разновидность (лирическая, гражданско-патриотическая, шуточная, игровая, баллада; классика, ретро, джаз, рок). Эстрадный вокальный репертуар, органично поддающийся театрализации и сопротивляющийся активной театрализации. Песня-сценка – маленький спектакль – создается событийный ряд, находятся характеры персонажей, определяется природа конфликта, выстраивается действие в предлагаемых обстоятельствах. Песня от лица героя – перевоплощение, создание характера персонажа, от имени которого поется песня. Театрализация эстрадной песни – сюжетная театрализация, смысл и образ произведения раскрывается через пение и актерскую выразительность. В актерской психотехнике эстрадного певца ведущие позиции занимают внутреннее видение, воображение, проникновение в эмоционально-смысловую строй материала; способ существования эстрадного певца - не полное перевоплощение, а рассказ о чувствах и мыслях героя (героев) песни; живой аккомпанемент песни предоставляет возможность более широкой театрализации в смысле общения певца с концертмейстером или оркестром.

Раздел 10. Работа над упражнениями и вокализами.

1) Роль упражнения как первого этапа работы над развитием и формированием голоса. Формирование и совершенствование вокально-технических навыков: расширение певческого диапазона, различные виды звуковедения, выравнивание звучания гласных, переходные ноты, вокальный зевок. Приведение голоса в правильное певческое состояние, устранение имеющихся недостатков. Формирование певческой позиции. Овладение дыханием, резонаторами в достижении ровности звучания, подвижности голоса. Выработка правильного певческого тона на legato, выработка навыков пения свободно, без напряжения. Правильная певческая установка; певческий звукоидеал; высокая певческая позиция; певческое (смешанное) дыхание и опора звука; виды атак звука в пении; певческая артикуляция и дикция.

2) Использование упражнений по принципам: от простых к сложным, от пения с «закрытым ртом» к «открытому», от пения легким звуком до динамически и темброво-насыщенным, от середины диапазона к краям. Работа на небольшом диапазоне. Постепенное усложнение и удлинение упражнений, соответственно с возрастающими возможностями обучающегося. Переход к более

сложным упражнениям осуществляется только после стабильного овладения предыдущего этапа, важно хорошее закрепление. Типы упражнений: на выдержанном звуке; гаммаобразные; арпеджио; упражнения на разные скачки; вокализы; отрывки из произведений. Задача выразительного исполнения упражнений наряду с вокально-техническими задачами. Подбор упражнений в соответствии с уровнем развития обучающегося, типом голоса.

3) Вокализ - пьеса для голоса без слов. Промежуточный музыкальный материал от упражнений к художественным произведениям. Отличие от упражнений – является настоящим художественным произведением, не усложненным поэтическим текстом. Формирование вокально-технических навыков – звукообразование, голосоведение, ровность голоса, технику беглости, кантилену на материале вокализов. Вокализы в виде сборников, подобранных по определенным типам голосов или рассчитанных на развитие определенных видов вокальной техники. Вокализы Ф. Абта, Дж. Конконе, Г.Зейдлера, Б. Лютгена, Г.Панофки, Д. Россини, М. Маркези. Разучивание вокализов с названием нот (сольфеджирование), с использованием гласных, различных слогов. Осмысленность пения вокализов, выражение эмоциональных чувств. Анализ музыкального текста вокализов – форма, фразировка, кульминация, темп, ритм, динамические оттенки, характер исполнения.

Раздел 11. Работа над народными песнями

Знакомство с жанром народной музыки. Развитие певческого голоса, музыкальных данных исходя из широкой напевности народной песни. Знакомство и с песнями разных народов. Вокально-техническая работа. Исключительное богатство содержания, разнообразие жанров. Песни обрядовые, сатирические, трудовые, игровые, лирические. Специфические черты народных песен разных стран (широта дыхания одноголосных казахских песен, подголосочная полифония русской народной песни, немецкий четырехголосный хорал, прихотливый ритмический и интонационный склад многих восточных напевов и т. д.). Ясное и четкое деление на небольшие фразы, простота изложения, простота мелодического и ритмического рисунка.

Раздел 12. Работа над эстрадными произведениями

1) Особенности работы над вокальным репертуаром связанные с тем, что его содержание раскрывается не только через музыку, но и через поэтическое слово. Анализ вокального произведения. Авторы музыки и текста, характер произведения. Осмысленное и эмоциональное прочтение литературного текста. Выразительная декламация с выявлением смысловых кульминаций, особенностей фонетики и ритма стиха.

2) Проигрывание мелодии. Пение мелодии и определение характера мелодии, ее динамического диапазона, формы, нахождение кульминационных вершин, цезур, моментов смены дыхания.

3) Вокально-технический анализ: tessitura (удобная, неудобная). Наличие примарных звуков, крайних (низких, высоких) звуков диапазона голоса обучающегося. Характер движения мелодии (волнообразная, поступенная, скачкообразная). Характер звука (мягкий, светлый, легкий). Вокально-технические трудности: интонационные (скачки, хроматизмы, увеличенные и уменьшенные интервалы ~~другие~~); ритмические (синкопы, дуоли, триоли и т. д.); динамические; дикционные; трудности, связанные с дыханием (длинные фразы), вид атаки.

4) Раскрытие образной стороны вокальных произведений и достижение высокого художественного уровня исполнения. Характер сопровождения. Прослушивание аудио записей произведения, просмотр видеозаписей, клипов. Вокально-техническое освоение произведения. Работа над вокальной культурой исполнения. Работа над художественно-эмоциональным, сценическим воплощением произведений. Концертное исполнение.

58. Программные требования в подготовительном классе:

1) формируются музыкально-теоретические, вокальные знания, умения, навыки слушания, восприятия и запоминания музыки, музыкальной отзывчивости на восприятие музыки;

2) обучающийся знакомится с понятиями «певческая установка», «певческий голос», «певческое дыхание», «кантилена», формирует основы певческого дыхания и правильного (не форсированного) певческого звучания голоса, музыкально-слуховые представления и чувство ритма, навыки артикуляции;

3) обучающийся осваивает 9-10 произведений.

59. Ожидаемые результаты освоения программы подготовительного класса.

К концу обучения в подготовительном классе обучающийся имеет следующие знания, умения и навыки:

1) знает общие понятия о голосе, певческом дыхании;

2) соблюдает певческую установку;

3) умеет брать дыхание и распределять дыхание на музыкальную фразу;

4) умеет петь легким звуком, стараются его «тянуть»;

5) умеет интонационно правильно пропевать мелодию по фрагментам, опираясь на звучание инструмента, затем без него;

6) умеет правильно и ясно произносить слова песен, без искажений пропевать гласные, четко и коротко произносить согласные, активно артикулировать;

7) умеет петь с сопровождением концертмейстера и под фонограмму;

8) приобретает первоначальные навыки работы с микрофоном.

60. Программные требования в 1 классе:

1) обучающийся знакомится с понятием «голосовой аппарат», основными свойствами певческого голоса (диапазон, тесситура, сила, тембр), учится умению соблюдать в процессе пения певческую установку, основным вокальным навыкам – правильному звукообразованию (мягкая атака), сохранению устойчивого положения гортани, спокойному вдоху, без поднятия плеч, сохранению выдохательного состояния при пении, спокойному, экономному выдоху, слуховым навыкам, артикуляции, навыкам эмоциональной выразительности;

2) формируются основные свойства певческого голоса (звонкости, полетности, ровности по тембру), гласные и согласные, ясное произношение слов, развивается диапазон, обучается умению контролировать себя при пении, читать ноты;

3) обучающийся осваивает 9-10 произведений.

61. Ожидаемые результаты освоения программы 1 класса. К концу обучения в 1 классе обучающийся имеет следующие знания, умения и навыки:

1) имеет общие теоретические знания о голосовом аппарате (органы дыхания, органы формирования звука, органы звукообразования), понятия о гигиене певческого голоса;

2) соблюдает певческую установку;

3) умеет брать дыхание в зависимости от темпа и характера произведения (спокойный вдох, быстрый вдох, активный вдох), делают задержку вдоха, распределяют дыхание на музыкальную фразу, экономно выдыхают;

4) поет легким звуком, стараются его «тянуть» без напряжения, без утечки воздуха;

5) чисто и точно интонирует;

6) правильно исполняет ритмический рисунок, выдерживают постоянный темп;

7) правильно и ясно произносит слова песен, без искажений пропевает гласные, четко и коротко произносят согласные, активно артикулирует;

8) умеет петь с сопровождением концертмейстера, под фонограмму;

9) владеет первоначальными навыками работы с микрофоном.

62. Программные требования во 2 классе:

1) обучающийся знакомится с функциями различных частей голосового аппарата, соблюдает певческую установку, развивает

свойства певческого голоса (расширение диапазона, укрепление середины диапазона, развитие силы голоса), вокальные навыки (дыхание, звуковедение, атака звука, артикуляция, навыки эмоциональной выразительности);

2) формируются основные свойства певческого голоса (звонкости, полетности, ровности по тембру), правильно формируются гласные и согласные, ясное произношение слов, выявляются индивидуальные краски голоса;

3) обучающийся использует элементы ритмики, двигается под музыку, воспитывает сценическую культуру, обучается умению контролировать себя при пении, умению читать ноты.

4) обучающийся осваивает 9-10 произведений.

63. Ожидаемые результаты освоения программы 2 класса. К концу обучения во 2 классе обучающийся имеет следующие знания, умения и навыки:

1) имеет общие представления о функциях голосового аппарата (органы дыхания, органы формирования звука, органы звукообразования), соблюдают гигиену певческого голоса;

2) соблюдает певческую установку;

3) умеет организовывать дыхание в зависимости от темпа и характера произведения (спокойный вдох, быстрый вдох, активный вдох), делают задержку вдоха, распределяют дыхание на более длинные музыкальные фразы, экономно выдыхают;

4) поет чистым, естественным, легким звуком, используя мягкую атаку звука, умеют тянуть звук ровно, без напряжения, без утечки воздуха, сохранять индивидуальность здорового певческого звучания;

5) умеет чисто и точно интонировать, сохраняя высокую позицию звука;

6) умеет правильно исполнять ритмический рисунок, выдерживать постоянный темп;

7) умеет петь *legato*, *non legato* в зависимости от характера произведения;

8) умеет правильно и ясно произносить слова песен, без искажений пропевать гласные, четко и коротко произносить согласные, активно артикулировать;

9) умеет петь эмоционально, выразительно, с различными динамическими оттенками;

10) умеет использовать элементы ритмики и движения под музыку;

11) умеет петь с сопровождением концертмейстера, под фонограмму, петь *a cappella*;

12) умеет работать над сценическим образом;

13) владеет навыками работы с микрофоном.

64. Программные требования в 3 классе:

1) продолжается повторение, закрепление и дальнейшее углубление приобретенных ранее музыкально-теоретических, вокальных знаний, умений и навыков, певческая установка становится навыком;

2) ведется работа над навыком ровного, спокойно-активного, экономного, длинного дыхания, обеспечивающего достаточную гибкость голоса, расширяется диапазон примерно до полутора октавы, выравниваются регистры, формируется смешанное звучание, мягкое, звонкое, полетное звучание, выявляется индивидуальный тембр, исполняются произведения разного характера;

3) развивается умение передавать художественный смысл и содержание произведения через различные эмоции, чувства, используя музыкальные средства выразительности, вокально-технические навыки, продолжается работа над собственной манерой вокального исполнения, воспитанием сценической культуры, постановкой танцевальных движений;

4) обучающийся осваивает 12-13 произведений.

65. Ожидаемые результаты освоения программы 3 класса.

К концу обучения в 3 классе обучающийся имеет следующие знания, умения и навыки:

1) имеет представления о строении голосового аппарата и его функциях (органы дыхания, органы формирования звука, органы звукообразования);

2) соблюдает гигиену певческого голоса, знают элементарные методы восстановления голоса при простудных заболеваниях;

3) соблюдает певческую установку;

4) умеет петь на одном дыхании довольно продолжительные фразы, достаточно равномерно его распределяя, знает различные типы дыхания, поет на опоре;

5) умеет петь чистым, естественным, легким звуком, пользоваться мягкой атакой как основным способом голосообразования, редко в качестве изобразительного приема использовать твердую атаку;

6) умеет тянуть звук ровно, без напряжения, без утечки воздуха, сохранять индивидуальность здорового певческого звучания;

7) умеет чисто и точно интонировать, сохраняя высокую позицию звука;

8) умеет правильно исполнять ритмический рисунок, выдерживать постоянный темп;

9) умеет петь *legato*, *non legato*, *marcato*, *staccato* в зависимости от характера произведения;

10) умеет осмысленно, выразительно произносить слова песен, без искажений пропевать гласные, четко и коротко произносить согласные, активно артикулировать, выполняют правила орфоэпии;

11) умеет петь эмоционально, выразительно, с различными динамическими оттенками;

12) умеет петь с сопровождением концертмейстера, под фонограмму, петь а cappella;

13) умеет использовать элементы ритмики и движения под музыку;

14) умеет работать в сценическом образе;

15) знает правила поведения певца до выхода на сцену и во время выступления.

66. Программные требования в 4 классе:

1) закрепляются, углубляются музыкально-теоретические знания, дальнейшее совершенствование вокально-технических навыков (использование нижнереберно-диафрагматического дыхания);

2) пение на опоре, расширение диапазона, выравнивание регистров, пение в высокой певческой позиции, гибкость голоса, владение различными атаками звука, использование различных способов звуковедения, слаженность работы артикуляционного аппарата);

3) продолжается работа над совершенствованием вокально-слуховых представлений о певческом звуке и способах его образования, формированием слухового внимания и самоконтроля за качествами воспринимаемого и воспроизводимого звучания, артистичностью, сценическим образом, индивидуальностью исполнения различных по жанру, характеру произведений, театрализацией песен.

4) развивается внутреннее видение, воображение обучающегося, проникновение в эмоционально-смысловой строй исполняемых песен, совершенствуются навыки анализа песенного репертуара (авторы музыки и текста, характер произведения, особенности литературного текста, продолжается работа над диапазоном песни, тесситурой (удобная, неудобная), характером движения мелодии (волнообразная, поступенная, скачкообразная), преодолеваются вокально-технические трудности: интонационные (скачки, хроматизмы, увеличенные и уменьшенные интервалы); ритмические (синкопы, дуоли, триоли); динамические; дикционные; трудности, связанные с дыханием (длинные фразы);

5) обучающийся осваивает 12-14 произведений.

67. Ожидаемые результаты освоения программы 4 класса. К концу обучения в 4 классе обучающийся имеет следующие знания, умения и навыки:

1) знает строение голосового аппарата и его функции (органы дыхания, органы формирования звука, органы звукообразования);

2) умеет соблюдать гигиену певческого голоса, знают элементарные методы восстановления голоса при простудных заболеваниях;

3) умеет соблюдать певческую установку;

4) умеет пользоваться равномерным, свободным, способствующим естественной координации всех систем, участвующих в голосообразовании, дыханием;

5) умеет петь звонким, чистым, естественным, легким, ярким, блестящим по тембру звуком, умеют пользоваться различными видами атаки звука;

6) умеет чисто и точно интонировать, сохраняя высокую позицию звука;

7) приобретает навыки исполнения сложных ритмических фигур (триоли, синкопы, пунктирный ритм), исполнения в различных темпах, с агогическими изменениями;

8) умеет петь *legato*, *non legato*, *marcato*, *staccato* в зависимости от характера произведения;

9) умеет осмысленно, выразительно произносить слова песен, без искажений пропевать гласные, четко и коротко произносить согласные, активно артикулировать, выполняют правила орфоэпии;

10) умеет петь эмоционально, выразительно, с различными динамическими оттенками, умеют филировать и усиливать звук;

11) умеет использовать элементы ритмики и танцевальные движения под музыку;

12) умеет работать над сценическим образом, индивидуальностью исполнения различных по жанру, характеру произведений;

13) владеет навыками публичных концертных выступлений.

68. Программные требования в 5 классе:

1) продолжается работа над совершенствованием и развитием музыкального слуха, слуховых представлений, музыкально-теоретических знаний, всех видов вокальной техники, приобретенных за годы обучения, включая свободу и координацию всех элементов певческого аппарата, владение дыханием, качество звука, разнообразие тембральной окраски, артикуляционно-штриховую технику, гибкость, техничность голоса, умение пользоваться резонаторами, ровность голоса на всем диапазоне.

2) продолжается работа над восприятием и осмыслением художественного содержания и формы произведения, индивидуальной исполнительской трактовкой песен, культурой исполнения, творческой свободой, артистичностью, развитием внутреннего видения,

воображения обучающегося, проникновением в эмоционально-смысловой строй исполняемых песен.

3) расширяется общий и музыкальный кругозор, совершенствуются навыки письменного анализа песенного репертуара (музыка и текст, характер произведения, особенности литературного текста, продолжается работа над диапазоном песни, тесситурой (удобная, неудобная), характером движения мелодии (волнообразная, поступенная, скачкообразная другие);

4) преодолеваются вокально-технические трудности: интонационные (скачки, хроматизмы, увеличенные и уменьшенные интервалы); ритмические (синкопы, дуоли, триоли); динамические; дикционные; трудности, связанные с дыханием (длинные фразы), совершенствуются эстетичность и сценическая культура, движения вокалиста и сценический образ);

5) обучающийся осваивает 12-14 произведений.

69. Ожидаемые результаты освоения программы 5 класса. К концу обучения в 5 классе обучающийся имеет следующие знания, умения и навыки:

1) знает строение голосового аппарата и его функции (органы дыхания, органы формирования звука, органы звукообразования);

2) умеет соблюдать правила охраны и гигиены певческого голоса;

3) умеет пользоваться равномерным, свободным дыханием, способствующим естественной координации всех систем, участвующих в голосообразовании;

4) имеет развитую вокальную технику, предполагающую свободу и координацию всей голосообразующей системы, разнообразие артикуляционно-штриховой техники, гибкость, техничность голоса, умение пользоваться резонаторами, ровность голоса на всем диапазоне, богатство тембра.

5) умеет использовать средства музыкальной выразительности и вокальной техники для выявления и раскрытия художественного смысла и образа произведений;

6) имеет навыки самостоятельного выбора, разбора, исполнения и накопления песенного репертуара;

7) умеет работать над сценическим образом, индивидуальностью исполнения различных по жанру, характеру произведений

8) владеют навыками концертных выступлений.

70. Программные требования в 6 классе:

1) продолжается дальнейшее совершенствование и развитие музыкального слуха, слуховых представлений, музыкально-теоретических знаний, всех видов вокальной техники (свободу и координацию всех элементов певческого аппарата, владение равномерным, свободным, способствующим естественной координации

всех систем, участвующих в голосообразовании, дыханием); пение на опоре, вокальное качество и красота звука, разнообразие тембральной окраски, артикуляционно-штриховая техника, гибкость, подвижность и техничность голоса, умение пользоваться резонаторами, ровность голоса на всем диапазоне;

2) продолжается работа над восприятием и осмыслением художественного содержания и формы произведения, индивидуальной исполнительской трактовкой песен, культурой исполнения, творческой свободой, артистичностью, развивается внутреннее видение, воображение обучающегося, проникновение в эмоционально-смысловой строй исполняемых песен.

3) расширяется общий и музыкальный кругозор, совершенствуются навыки письменного анализа песенного репертуара (авторы музыки и текста, характер произведения, особенности литературного текста, продолжается работа над диапазоном песни, тесситурой (удобная, неудобная), характером движения мелодии (волнообразная, поступенная, скачкообразная);

4) преодолеваются вокально-технические трудности: интонационные (скачки, хроматизмы, увеличенные и уменьшенные интервалы); ритмические (синкопы, дуоли, триоли); динамические; дикционные; трудности, связанные с дыханием (длинные фразы).

5) совершенствуются эстетичность и сценическая культура, движения вокалиста и сценический образ, продолжается работа над созданием индивидуального исполнительского стиля, разработкой и созданием концертных номеров, самостоятельная работа с фонограммой, над студийными записями песенного репертуара.

71. Ожидаемые результаты освоения программы 6 класса. К концу обучения в 6 классе обучающийся имеет следующие знания, умения и навыки:

1) знает строение голосового аппарата и его функции (органы дыхания, органы формирования звука, органы звукообразования);

2) знает и соблюдают правила охраны и гигиены певческого голоса;

3) умеет пользоваться равномерным, свободным, способствующим естественной координации всех систем, участвующих в голосообразовании, дыханием;

4) имеет развитую вокальную технику, предполагающую свободу и координацию всей голосообразующей системы, разнообразие артикуляционно-штриховой техники, гибкость, техничность голоса, умеет пользоваться резонаторами, ровностью голоса на всем диапазоне, богатством тембра.

5) умеет использовать средства музыкальной выразительности и вокальной техникой для выявления и раскрытия художественного смысла и образа произведений;

6) имеет навыки самостоятельного выбора, разбора, исполнения и накопления песенного репертуара;

7) умеет работать над сценическим образом, индивидуальностью исполнения различных по жанру, характеру произведений

8) владеет навыками концертных выступлений;

9) умеет разрабатывать драматургию концертных номеров;

10) владеет навыками самостоятельной работы по студийной записи песенного репертуара.

72. Программные требования в 7 классе:

1) продолжается дальнейшее совершенствование и развитие музыкального слуха, слуховых представлений, музыкально-теоретических знаний, всех видов вокальной техники, приобретенных за годы обучения, включая свободу и координацию всех элементов певческого аппарата, владение равномерным, свободным, способствующим естественной координации всех систем, участвующих в голосообразовании, дыханием; пение на опоре, вокальное качество и красота звука, разнообразие тембральной окраски, артикуляционно-штриховая техника, гибкость, подвижность и техничность голоса, умение пользоваться резонаторами, ровность голоса на всем диапазоне.

2) продолжается работа над восприятием и осмыслением художественного содержания и формы произведения, индивидуальной исполнительской трактовкой песен, культурой исполнения, творческой свободой, артистичностью, развивается внутреннее видение, воображение обучающегося, проникновение в эмоционально-смысловой строй исполняемых песен;

3) расширяется общий и музыкальный кругозор, совершенствуются навыки письменного анализа песенного репертуара (авторы музыки и текста, характер произведения, особенности литературного текста, продолжается работа над диапазоном песни, тесситурой (удобная, неудобная), характером движения мелодии (волнообразная, поступенная, скачкообразная). Преодолеваются вокально-технические трудности: интонационные (скачки, хроматизмы, увеличенные и уменьшенные интервалы); ритмические (синкопы, дуоли, триоли); динамические; дикционные; трудности, связанные с дыханием (длинные фразы);

4) совершенствуются эстетичность и сценическая культура, движения вокалиста и сценический образ, продолжается работа над созданием индивидуального исполнительского стиля, разработкой и созданием концертных номеров, самостоятельная работа с фонограммой, над студийными записями песенного репертуара.

73. Ожидаемые результаты освоения программы 6 класса. К концу обучения в 6 классе обучающийся имеет следующие знания, умения и навыки:

1) знает строение голосового аппарата и его функции (органы дыхания, органы формирования звука, органы звукообразования);

2) знает и соблюдает правила охраны и гигиены певческого голоса;

3) умеет пользоваться равномерным, свободным дыханием, способствующим естественной координации всех систем, участвующих в голосообразовании;

4) имеет развитую вокальную технику, предполагающую свободу и координацию всей голосообразующей системы, разнообразие артикуляционно-штриховой техники, гибкость, техничность голоса, умеет пользоваться резонаторами, ровностью голоса на всем диапазоне, богатством тембра;

5) умеет использовать средства музыкальной выразительности и вокальной техники для выявления и раскрытия художественного смысла и образа произведений;

6) владеет сформированными навыками самостоятельного выбора, разбора, исполнения и накопления песенного репертуара;

7) умеет самостоятельно работать над сценическим образом, индивидуальностью исполнения различных по жанру, характеру произведений

8) владеет навыками концертных выступлений;

9) умеет самостоятельно разрабатывать драматургию концертных номеров;

10) владеет навыками самостоятельной работы по студийной записи песенного репертуара.

11) знают основные понятия и терминологию, ориентируются в стилях и направлениях исполняемых произведений;

12) имеют представление о психофизиологических процессах певческой деятельности человека, имеют общие сведения об анатомии голосового аппарата, его работе при пении;

13) имеют музыкальный и вокальный слух, общий и музыкальный кругозор;

14) владеют вокально-техническими и музыкально-исполнительскими навыками как организация певческого дыхания, опора звука, скоординированная работа резонаторов, правильное звукообразование и различные виды звуковедения (*legato*, *non legato*, *staccato*), качественным звучанием голоса (тембр, звуковысотный и динамический диапазон, вокальное интонирование, подвижность голоса, правильная певческая артикуляция и четкость дикции),

эмоционально-художественной выразительностью, убедительной интерпретацией произведений;

15) владеют теоретическими навыками постановки голоса и методическими приемами практического воспитания вокальных навыков;

16) имеют вокальный репертуар, необходимый для исполнительской деятельности;

17) владеют навыками сольного и ансамблевого исполнения в сопровождении концертмейстера, под фонограмму, а cappella;

18) владеют навыками работы с микрофоном, аудио и звуковой аппаратурой, фонограммой, компьютером.

74. Целью контроля успеваемости является выявление результативности в освоении образовательной программы обучающимся. Контроль освоения программы обучающимися осуществляется в форме технического зачета, академического прослушивания, итоговая аттестация – в форме выпускного экзамена.

75. Форма аттестации и контрольно-программные требования к выступлениям обучающихся:

1) 1 класса – в первом, во втором полугодии: академическое прослушивание (1 вокализ в сопровождении фортепиано, 2 вокальных произведения на казахском и русском языках в сопровождении музыкального инструмента);

2) 2 класса – в первой, второй и третьей четвертях: академическое прослушивание (1 вокализ в сопровождении фортепиано, 2 вокальных произведения на казахском и русском языках в сопровождении музыкального инструмента), в четвертой четверти: технический зачет (1 вокализ в сопровождении фортепиано, 2 вокальных произведения на казахском и иностранном языках в сопровождении музыкального инструмента);

3) 3 класса – в первой, второй и третьей четвертях: академическое прослушивание (1 вокализ в сопровождении фортепиано, 2 вокальных произведения на казахском и русском языках в сопровождении музыкального инструмента), в четвертой четверти: технический зачет (1 вокализ в сопровождении фортепиано, 2 вокальных произведения на казахском и иностранном языках в сопровождении музыкального инструмента);

4) 4 класса – в первой, второй и третьей четвертях: академическое прослушивание (1 вокализ в сопровождении фортепиано, 2 вокальных произведения на казахском и русском языках в сопровождении музыкального инструмента); в четвертой четверти: технический зачет (1 вокализ в сопровождении фортепиано, 2 вокальных произведения на казахском и иностранном языках в сопровождении музыкального инструмента);

5) 5 класса – в первой, второй и третьей четвертях: академическое прослушивание (1 вокализ в сопровождении фортепиано, 2 вокальных произведения на казахском и русском языках в сопровождении музыкального инструмента), в четвертой четверти: выпускной экзамен (1 вокализ, 1 казахская народная или песня казахских народных композиторов, 1 песня современных композиторов Казахстана, 1 песня русских композиторов, 1 песня зарубежных композиторов);

6) 6 класса – в первой, второй и третьей четвертях: академическое прослушивание (1 вокализ в сопровождении фортепиано, 2 вокальных произведения на казахском и русском языках в сопровождении музыкального инструмента), в четвертой четверти: технический зачет (1 вокализ в сопровождении фортепиано, 2 вокальных произведения на казахском и иностранном языках в сопровождении музыкального инструмента);

7) 7 класс – в первой, второй и третьей четвертях: академическое прослушивание (1 вокализ в сопровождении фортепиано, 2 вокальных произведения на казахском и русском языках в сопровождении музыкального инструмента); в четвертой четверти: выпускной экзамен (1 вокализ, 1 казахская народная или песня казахских народных композиторов, 1 песня современных композиторов Казахстана, 1 песня русских композиторов, 1 песня зарубежных композиторов);

76. Критерии оценивания результатов обучения в музыкальном образовании складываются из результатов текущей успеваемости по предмету и оценок, полученных на концертных выступлениях.

При оценке работы обучающегося педагог учитывает следующие параметры:

1) вокально-техническое и исполнительское мастерство (качество интонации, четкость дикции, осмысленность произношения текста, ритмичность, широта певческого диапазона, выразительность фразировки, динамические оттенки, яркость тембра, чувство стиля, манера исполнения, владение микрофоном);

2) художественное воплощение произведений (артистизм, пластика, сценическая подача, оригинальность решения художественного образа произведения, исполнительская свобода).

77. Критерии оценки:

1) оценка «5» «отлично» – свободное владение вокальным аппаратом, правильная певческая установка, чистота интонирования, владение основными приемами звуковедения, нюансами, слуховой самоконтроль, точное прочтение и знание нотного текста, раскрытие художественного образа произведения, выразительное, артистичное исполнение, гибкое соединение средств музыкальной выразительности с поэтическим и музыкальным содержанием, самостоятельная

интерпретация исполняемого произведения, высокий уровень культуры исполнения;

2) оценка «4» «хорошо» – свободное владение вокальным аппаратом, правильная певческая установка, владение основными приемами звуковедения, нюансами, знание нотного текста, недостаточный слуховой контроль, технические погрешности в трудных местах произведения (интонационные неточности), недостаточно осмысленное с точки зрения музыкального замысла исполнение произведения нестабильность психологического поведения на сцене;

3) оценка «3» «удовлетворительно» – недостаточное владение вокальным аппаратом, приемами звукоизвлечения, темпоритмическая неорганизованность, динамическое однообразие и монотонность звучания, формальное прочтение авторского нотного текста без образного осмысления музыки, слабый слуховой контроль исполнения, наличие в исполнении стилистических и интонационных ошибок, средний уровень культуры исполнения, неустойчивое психологическое состояние на сцене;

4) оценка «2» «неудовлетворительно» – недостаточное владение вокальным аппаратом, приемами звукоизвлечения, отсутствие слухового контроля, невыразительное интонирование, метроритмическая неустойчивость, ошибки, плохое знание нотного текста, низкий уровень культуры исполнения, неустойчивое психологическое состояние на сцене;

5) зачет (без оценки) – исполнение соответствует необходимому уровню на данном этапе обучения.